

A close-up photograph of a child's hands holding a small, bright yellow flower. The child is wearing a blue jacket with a green safety vest over it. The vest has some text on it, including 'BARN', 'ASKEL', and 'TLF 625'. The background is a field of dry grass or straw.

«Naturen som kompass»

DET FØRSTE STEGET
UT I FRILUFTSLIVET

TEMAPLAN
FOR UTELIV
BARNAS
RETT
BARNEHAGE

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING	s. 4
GENERELL DEL	s. 6
Rammeplanens fagområder i utelivet	s. 6
Voksenrollen i utelivet	s. 8
Foreldresamarbeid i utelivet	s. 10
Progresjon i utelivet	s. 11
Lekemiljøet i utelivet	s. 14
Klær og utstyr i utelivet	s. 15
Vær og føre i utelivet	s. 16
UTELIVET FRA LITEN TIL STOR	s. 18
Utelivet i Barnas Rett barnehage	s. 18
Utelivet på småbarn	s. 21
Utelivet på storbarn	s. 23
Utelivet på Maurtua	s. 24
TEMAPLAN FOR UTELIVET	s. 27
Vandreren	s. 27
Den lille vandreren	s. 29
Den store vandreren	s. 31
Naturforskeren	s. 35
Den lille naturforskeren	s. 35
Den store naturforskeren	s. 38
Kokken	s. 46
Den lille kokken	s. 46
Den store kokken	s. 47
Bonden	s. 49
Den lille bonden	s. 49
Den store bonden	s. 50
Gartneren	s. 52
Den lille gartneren	s. 52

Den store gartneren	s. 52
Båtliv for små og store	s. 55
LITTERATURLISTE	s. 57

VEDLEGG

Veiledende årshjul for småbarn
Veiledende årshjul for storbarn
Veiledende årshjul for Mini-Maurtua (kommer!)
Årshjul for Maurtua (kommer!)
Klær og utstyr
Utstyrliste til insektjakt
Utstyrliste til barnas hage
Utstyrliste til soveturer
Bøker
Sanger
Eventyr
Nyttige nettsteder

INNLEDNING

«Helse, rikdom og glede rommes i det ene ordet: Friluftsliv» (Mikkjel Fønhus)

Arbeidet med en egen plan for uteliv startet så smått våren 2020, da vi så behovet for å knytte utelivet som storbarn-avdelingene tilrettela for mer sammen med småbarn-avdelingene. De minste barna møtte en mer tilfeldig praksis utfra hvilken avdeling de gikk på og hvilken ansatt de var med på tur, og vi ønsket å forankre sammenhengen mellom de ulike avdelingene og alderstrinnene sterkere, med en tydeligere praksis for uteliv. Uteliv har vært et hjertebarn for Barnas Rett barnehage i mange år, og har tatt plass som satsningsområde gjennom ulike organiseringsmåter, aktiviteter og innhold. Det har vært en lang vei å gå, med prøving og feiling, kritikk og ros, men mest av alt suksess. Den tydeligste suksessfaktoren kom med koronaen. Da barnehagen åpnet igjen i april 2020 etter lock down, lå utelivet som en funklende skatt og ventet på oss, nesten fritt for smittevern, uten trange kohort-områder og med alle muligheter for å skape de aller beste barnehage-dagene. Vi var ute gjennom hele dagen helt fra 2-åringene til 6-åringene, og høstet bønnevis med erfaringer som kunne videreutvikle utelivet vårt til å bli enda bedre. Det ble nødvendig med «en rød tråd» for utelivet samlet, noe denne planen skal hjelpe oss med. Vi håper at planen vil være en god støtte i vårt pedagogiske arbeid med utelivet, og at den samtidig dokumenterer det vi mener er viktig for å gi utelivet den plassen vi ønsker. I dagens samfunn ser vi stor verdi i å velge å ha uteliv som satsningsområde. Vi har en kropp og en psyke som er spesialbygd til å være ute og i daglig relasjon til naturen. Med mye stillesitting, og en digital hverdag der tid brukt til digitale medier øker også blant barnehagebarn, er det viktig at vi som barnehage gir barna muligheten til å være mye ute, oppleve naturen og lære den å kjenne og beherske. Stortingsmelding nr. 18 (2015-2016) «Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet», understreker dette tydelig:

Friluftsliv er en viktig del av den norske nasjonale identiteten og den norske kulturarven. Friluftsliv har en dokumentert helseeffekt og er en viktig faktor for befolkningens livskvalitet. Friluftsliv er også en sentral del av den personlige identiteten for svært mange mennesker. Kombinasjonen fysisk aktivitet og naturopplevelse er unik, og utgjør kjernen i friluftsliv, ofte i et samspill med kulturminner. Friluftsliv gir både sanselige og fysiske opplevelser. I tillegg vil et aktivt friluftsliv kunne gi den enkelte et forhold til naturen, som igjen kan medføre økt vilje til å foreta miljøvennlige valg. Stortingsmeldingen skal bidra til å opprettholde friluftsliv som en levende del av den

norske kulturarven og nasjonale identiteten, og videreutvikle friluftsliv som del av arbeidet for å styrke folkehelsen.

Denne temaplanen skal hjelpe oss med - å ta det første steget ut i friluftslivet.

God lesing!

GENERELL DEL

I den generelle delen vil vi beskrive ulike rammefaktorer som er førende for å ha uteliv som satsningsområde.

Rammeplanens fagområder i utelivet

Fagområdene gjenspeiler områder som har interesse og egenverdi for barn i barnehagealder, og skal bidra til å fremme trivsel, allsidig utvikling og helse. Barnehagen skal se fagområdene i sammenheng, og alle fagområdene skal være en gjennomgående del av barnehagens innhold.

Barns lek danner et viktig grunnlag for arbeidet med fagområdene. Barnehagen skal ta utgangspunkt i barns engasjement og bidrag slik at arbeidet med fagområdene kan oppleves som en meningsfull og morsom del av barnas hverdag. I utelivet har vi mange muligheter til å flette inn de ulike fagområdene, og det er lite begrensninger for hva vi kan finne på.

FAGOMRÅDENE	INNHold
Kommunikasjon, språk og tekst	Undersøkelser viser at naturopplevelser gir rikere språkutvikling. På tur i nærmiljøet møter barna andre elementer og fenomener og får andre opplevelser enn inne. Felles opplevelser gir noe å snakke om. Elementene og fenomenene i naturen har navn vi kan lære. Naturopplevelser gir mangfoldige sanseintrykk som skaper behov for et mangfold av begreper. Tur gir muligheter til annen type lek, aktivitet og sosiale relasjoner enn innenfor gjerdet.
Kropp, bevegelse, mat og helse	På få år skal barna lære utallige motoriske ferdigheter med en kropp i kontinuerlig vekst. Alle har en kropp som nettopp er skapt til et liv i naturen, og vi må la barna bruke og lære å beherske alle de spennende fysiske og psykiske utfordringene den gir, og samtidig motivere hvert enkelt barn til aktivitet.

Kunst, kultur og kreativitet	Barnehagen skal bidra til skapende aktivitet ute og inne. Barn trenger tid, materialer og fravær av «ferdig» leker for å få til dette. Naturen har overflod av former og farger, og mange udefinerte materialer det er spennende å leke med, og lage noe av.
Natur, miljø og teknologi	Alle barn i barnehagen skal dannes til et liv der friluftsliv blir en del av voksenlivet. Å besøke et fast tursted som gir trygghet og forventning, og å være ute i vekslende vær og gjennom dette oppleve glede og tilhørighet. Voksne må ha friluft-ferdigheter for å støtte barna i å bli glade i å være ute. Barna lærer å ta vare på natur og dyr, og får et innblikk i sammenhengene i naturen og hvordan vi alle er avhengige av hverandre.
Antall, rom og form	Ute i naturen har vi materiell til å jobbe med antall og form, i tillegg oppstår spontane situasjoner helt av seg selv som praktiske øvelser og utfordringer med fagområdet.
Etikk, religion og filosofi	I naturen er det nok av ting å filosofere eller undre seg over, og i kontakt med dyr og naturfenomener får barna dagligdagse innslag om dette hvis de voksne tar seg tid til å lytte og samtale.
Nærmiljø og samfunn	Barna skal få muligheten til å oppdage nærmiljøet sitt; landskap, institusjoner og steder i nærmiljøet. De skal lære å orientere seg og ferdes trygt. Nærmiljøet gir også gode muligheter for inspirasjon til lek.

Voksenrollen i utelivet

Rammeplanen sier at; personalet skal legge til rette for mangfoldige naturopplevelser og bruke naturen som arena for lek, undring, utforskning og læring. De skal gi barna tid og anledning til å stille spørsmål, reflektere og lage egne forklaringer på problemstillinger, og til å delta i samtaler om det de har erfart og opplevd.

Vi som skal være med barna ute må gå i oss selv, og tenke over hva slags holdninger vi har til det å ferdes ute med barna. Vi må være gode forbilder som er engasjerte, nysgjerrige og som er til stede, og som er med på å utforske det barna interesserer seg for. Vi skal være i nuet, og klare å glemme tid og sted, og fordype oss i det som opptar oss ute. Vi må tørre å prøve ut nye ting og tørre å tenke nytt. Kan noe av det vi gjør inne tas med ut? Vi som voksne må finne vår nisje, noe som vi er spesielt interessert i og ta det med oss ut sammen med barna. Det kan for eksempel være samling, lese bok, eventyrsamling, sangsamling, formingsaktiviteter eller matlaging. Det er også veldig viktig at vi opptre profesjonelt i forhold til det å være ute, uansett vær, motivasjon eller dagsform. Vi skal ikke la eventuell negativitet påvirke barna. De sanser og oppfatter mye mer enn det vi tror, og negative voksne kan ødelegge hele opplevelsen til barnet.

Ute i naturen kan vi følge 5 prinsipper sammen med barna:

- Gripe dagen:
Gripe dagen betyr at de voksne skal være nysgjerrige og lekne sammen med barna og gripe nuet slik at magiske øyeblikk skapes.
- Bygge gode relasjoner:
Bygge gode relasjoner betyr at de voksne må tilrettelegge for opplevelser i små grupper. Naturopplevelsene i kraft av seg selv gjør at alle opplever samhold og fellesskap, og har gode samspillsrelasjoner.
- Den døda musens pedagogik:
For å kunne tilrettelegge for kvalitetstid ute i naturen med små barn, er det viktig at vi gir rom for barns medvirkning ute på tur. Den

voksne må ha evnen til å fange øyeblikkene som barna stopper opp ved. Slik skaper vi verdifulle læringsarenaer på barnas premisser. Tenk hvor mye mer barna får ut av opplevelsen å se humla lande på en løvetann ute i blomsterenga på tur, enn å se bilde av det samme i samlingsstund inne. Læringen som oppstår blir autentisk, den engasjerer på en annen måte, og vi kan skape magi i hverdagen – bare vi evner å se prosessene som viktigst «med barnebriller på».

- Gode holdninger og verdier:

Gode holdninger og verdier til hvordan vi oppholder oss i og behandler naturen er viktige prinsipper når vi er på besøk i naturen. Da er det naturlig at vi plukker søppel og rydder opp etter oss. Vi behandler både dyr og planter med respekt og forsiktighet. Vi viser respekt og har forståelse for liv og død. Barna får konkrete opplevelser og erfaringer som bidrar til forståelse i forhold til hvor maten vi spiser kommer fra, hvordan mat blir tilberedt og at døden er en del av dette. Vi høster av naturen og tenker – fra jord til bord – slik at forståelse og prosesser er i fokus.

- Tid:

Vi voksne beregner god *TID* ut fra fleksible rammer. Når klokken ikke har fokus så opplever vi blant annet mindre stress og at de voksne erfarer en bedre tilstedeværelse.

Foreldresamarbeid i utelivet

For å kunne satse på uteliv i barnehagen er det viktig at vi har med foreldrene på laget, og at vi sammen tenker barnets beste. For noen foreldre kan det kanskje oppleves litt uvant at vi er så mye ute, og kanskje kan egne holdninger og verdier prege foreldresamarbeidet. Det er ikke alle som har gode opplevelser med uteliv, og dette kan også påvirke barnas trivsel. Da er det barnehagens jobb å sørge for den gode dialogen, og veilede, oppmuntre og vise hvorfor vi ønsker å vie så stor plass til utelivet. Vi må sørge for:

- ♥ God info på foreldremøtet på høsten om uteliv, og en grundig innføring i det vi mener er viktig å formidle. Det kan også være fornuftig med en forventningsavklaring til hverandre.
- ♥ Pedagogisk dokumentasjon gjennom året, for å synliggjøre satsningsområdet, progresjon for enkeltbarnet, fange gyldne øyeblikk, inspirere, dempe skepsis osv.
- ♥ Gode planer på de ulike avdelingene og gruppene.
- ♥ Godt samarbeid gjennom dialog.
- ♥ God info om riktig klær og utstyr.

Progresjon i utelivet

Rammeplanen sier at: «Progresjon i barnehagen innebærer at alle barna skal utvikle seg, lære og oppleve fremgang. Personalet skal utvide og bygge videre på barnas interesser og gi barna varierte erfaringer og opplevelser».

Fra man starter i barnehagen som en liten 1-åring til man går ut av porten for siste gang som 5-6-åring, har det skjedd en enorm utvikling hos barnet. Gjennom disse årene skal barnet oppleve en tydelig progresjon i barnehagens innhold, og dette legger føringer for hvordan vi tilrettelegger for utelivet i de forskjellige aldersgruppene.

Det er viktig at vi tilrettelegger for selvstendighetstrening og progresjon uansett alder. Dette bidrar til at barna får mestringsopplevelser og samtidig har noe å strekke seg etter. De minste kan eks. prøve å gå selv, og etter hvert kan de sitte på bakken og spise mat selv fra matboksen. Da de blir litt større, kan de øve på å drikke selv av termoskoppen, og bære sekken sin selv til turmålet. Etter hvert får de prøve å spikke sitt eget pølsespyd, og til slutt kan de være med å hugge ved til bålet selv. Vi må skape rom og motivasjon til å la barna prøve og feile, prøve igjen, og oppleve mestringsglede over nye ferdigheter. Da må vi tåle litt søl, vi må ha en god porsjon tålmodighet, og vi må være positive og engasjerte. Personalet i barnehagen må være på jakt etter det barna allerede er opptatt av, og følge opp og utvide dette for å skape nye læringsarenaer, erfaringer, opplevelser og perspektiver.

Hvilke friluft-ferdigheter som barna lærer avhenger nesten alltid av hva vi voksne lar barna få prøve. Da barna i Barnas Rett barnehage går ut av porten for aller siste gang klare for skolestart, ønsker vi at de skal ha med disse erfaringene i ryggsekken:

- forflytte seg på vei
- oppholde seg ute
- forflytte seg i oversiktlig terreng
- ta på seg ski
- gå på ski i løype
- klatre i trær
- enkel førstehjelp
- kle på seg etter været
- ta på skotøy etter været
- vurdere farer i naturen
- sette opp en fiskestang
- bruke en fiskestang
- sløye fisk
- bruke en kniv
- bruke en tursag
- bruke en buesag
- bruke en øks
- gjøre fra seg i naturen
- bruke et kart
- gå på ski utenfor en løype
- gå på truger
- ro en båt
- padle en kano
- padle en kajakk
- drikke vann i en bekk eller vann
- knyte noen knuter
- pakke en sekk
- justere en ryggsekk
- grave etter meitemark
- tre meitemark på en ongel
- ha kunnskap om spiselige bær
- bruke en spade
- lage bål
- overnatte ute i telt
- overnatte under åpen himmel
- kunne noen arter av blomster, dyr og fugler
- fiske på isen

- bygge i snø
- sette opp et telt
- montere et kokeapparat
- lage mat på et kokeapparat
- gjennomføre et morgen- og kveldsstell i naturen
- ta en fisk av kroken

Lekemiljøet i utelivet

«Skogen er en fornøylespark som har alt. Vi må bare tørre å se opp, se ned, og under en stein» (fra boka «Turglede»).

I naturen er det god plass, det er mindre støy, det er nærhet til det opprinnelige og naturlige, og det gir rom for mange muligheter for å mestre innenfor egne forutsetninger. Barna finner selv de trærne de kan klatre i, eller den bakken de vil løpe i. De kan hoppe, ake, smyge seg eller rulle. Dette er bevegelser som kan gi spenning og mestringfølelse. Egne forutsetninger utfordres, og det bidrar til utvikling. Mestringsglede bidrar til god selvfølelse og kroppens lykkehormon utskilles. Lek i naturen innebærer både sosial lek, konstruksjonslek og lek preget av både orden, fart og risiko. Utelek er oftest mer kroppslig lek, fordi uteområdet i naturen inviterer til det. Forskning viser at barn foretrekker i større grad varierte og uforutsigbare lekemiljøer hvor de selv kan påvirke miljøet, og gjennom dette skape sin egen fantasilek med bruk av udefinerte elementer som pinner, steiner og andre tilgjengelige løsmaterialer. Barns kroppslige samspill med naturmiljøer skaper en dynamisk, altopplukende og kreativ lek. Vi kan si at «naturen skaper denne leken» utfra de handlingsmulighetene som finnes i miljøet sett med barnas øyne.

Klær og utstyr i utelivet

Skal vi klare å utvikle gode holdninger til turer i skog og mark, friluftsliv og utelek, må barn og voksne være kledd for uteliv. Vi trenger klær som holder oss varme og tørre. Vi skal ha klær som gjør at vi kan være aktive og bevegelige i lek, sitte og rulle på bakken, og være ute i all slags vær. Vi trenger også ulikt utstyr for å kunne jobbe med uteliv slik vi ønsker. Som vedlegg til temaplanen ligger det en detaljert liste over hva som lønner seg av klær for gode opplevelser ute, og hva slags utstyr barnehagen har tilgjengelig for å kunne jobbe med uteliv.

Vær og føre i utelivet

I Ottestad møter vi mye forskjellig vær. Mesteparten av det vi møter, er heldigvis utevær, men med litt ulike forutsetninger. Vi må hele tiden tenke barnas beste, slik at barna får gode ute-opplevelser. Herunder må vi vurdere forhold etter alder på barna, og vi må differensiere etter hva barna mestrer av værmessige utfordringer. Det er ikke slik at alle i samme aldersgruppe tåler det samme. Barna må vurderes individuelt, etter både dagsform og «vær-mestring». Noen barn fryser lettere enn andre, og noen er mer robuste mot værmessige utfordringer enn andre. Ofte er det også slik at barna er mer aktive enn voksne, og derfor produserer mer varme. Innedager kan være riktig enkelte dager, men vi må også «orke» å kle på for en halvtimes utelek. Å dele gruppa i mindre grupper er ypperlig for å gi hver alder og hvert barn sine utfordringer.

Vi gir barna mange ulike erfaringer gjennom å være ute i allslags vær. Barn som er mye ute, har vi erfart at er robuste og tåler å møte «vær-motstand» bedre, som f.eks. å skifte bleie utendørs, spise ute, bli kald på hendene, men få på votter og erfare at det ordner seg.

Ulike vurderinger i ulikt vær:

- Kulde og vind:

Vi må alltid følge med på temperaturen utendørs, og vurdere utetid etter effektive kuldegrader (grader + vindstyrke). Pass på at barna holder seg varme, og tenk spesielt på kinn, føtter, hender. Det er viktig med klær, sko og votter som ikke er verken for små eller for store. Ull innerst i den kalde årstida, og ull mellomlag er det varmeste. Husk at bleiebarn med fulle tissebleier kan fryse pga at tisset i bleia blir kaldt. Har man muligheten, er det supert å

kunne varme seg en liten stund, for så å gå ut igjen. Det er også viktig at barn ikke blir sittende passive lenge.

- Vått vær:

Passe stort regntøy uten hull, med strikker under støvlene er viktig. Varme regnvotter som barna mestrer å leke i gjør våte dager til perfekte lekedager. I kaldt, vått vær må vi tenke samme prinsipper som i kulde. Husk at støvler svært sjelden er varmt nok.

Å lage ly for regn med eks. tarp på tur er både gøy og viktig, da blir turopplevelsen bedre.

- Glatt føre:

Sikkerhet er den første og største vurderingen vi må ta, og barnas motoriske forutsetninger er viktig da det er hâlke utendørs. De eldste oppøver seg raskt gode ferdigheter i å bevege seg på glatt underlag, men her må utfordringene risiko-vurderes. Vi må bruke kreativiteten, og finne løsninger som gjør at vi kan være ute, så sant det er forsvarlig. Kan vi gå en liten tur langs veien? Kan vi strø sand på uteområdet? Kan småbarn være på tur i vogn? Kan vi sperre av de områdene som ikke er trygge?

- Varme dager:

På varme dager er det viktig at vi sørger for muligheter til skygge, og sørger for at væskeinntaket er bra hos barna. Vi må huske å smøre barna med solkrem, og evt. ta på solhatter. Vannlek er perfekt aktivitet, og ofte er det fint å gå i skogen, da trærne skaper mer skygge enn å leke i barnehagen.

UTELIVET FRA LITEN TIL STOR

I denne delen beskriver vi hvordan vi ønsker å jobbe med utelivet i barnehagen. Først en overordnet innføring i hvilke tanker vi har om uteliv i barnehagen vår, deretter en fordeling av utelivet i de ulike aldersgruppene; småbarn, storbarn, og røveren.

Utelivet i Barnas Rett barnehage

Vi ønsker å gi barna et godt grunnlag for å ha et positivt forhold til natur og friluftsliv. Dette bidrar igjen til godt grunnlag for god fysisk og psykisk helse videre i livet. Det er også viktig å formidle verdier rundt bærekraftig utvikling til barna. Vi ønsker å gi barna innsikt i hvordan våre handlinger i dag påvirker fremtiden og at barna skal få erfaringer med å ta vare på naturen og omgivelsene våre.

I barnehagen skal barna få gode erfaringer med friluftsliv året rundt. Barna skal få oppleve utfordringer og mestring i naturlige og varierte omgivelser. Barnehagen skal bidra til at

barna blir glade i naturen og får erfaringer med naturen, som fremmer evnen til å orientere seg og oppholde seg i naturen til ulike årstider. Barna skal få oppleve glede ved å være ute i all slags vær! Vi legger til rette for at alle barn skal få oppleve risikolek og mestre risikovurdering på individuelt nivå. Vi ønsker også at barna skal få kunnskap om å ferdes i naturen på en bærekraftig måte, og få kunnskap om naturens mangfold. Det er viktig for

oss at vi bidrar til å vekke nysgjerrighet hos barna og deltar i deres undring i naturen. Vi har høns og kaniner i barnehagen. Med stell og føring bidrar vi til at barna utvikler respekt, begynnende forståelse og kunnskaper for hvordan de kan ta vare på dyr og dyreliv.

Forskning viser at å være ute i naturen er verdifullt for både barn og voksne. Selv korte turer i naturen gir en målbar og positiv effekt på hjernen. Ved å bruke tid i naturen blir det lavere aktivitet i den delen av hjernen som blant annet tar seg av bekymringer og negative tanker, og vi kan derfor si at uteliv er en lavterskel, billig og proaktiv måte å sørge for livsmestring og god psykisk helse hos barn.

Naturopplevelser vi har som barn, påvirker holdninger vi får til natur senere i livet. Det vil si at dersom barn skal bli glade i naturen, må de få oppleve den tidlig. Videre er det slik at barn som blir tatt med ut i naturen, ofte fortsetter med friluftsliv også i voksen alder, og dermed blir friluftsliv en kilde til høyere livskvalitet og bedre helse gjennom hele livet.

Det viser seg at lek, ferdsel og opphold i naturen har stor effekt på barn og unges utvikling. Naturtid bidrar positivt på områder som utvikling av følelser, fantasi og evne til både konsentrasjon og sosial samhandling, og at barn i tillegg opplever tilhørighet og utvikling av personlig identitet gjennom tid i naturen.

Hva bidrar økt fokus på uteliv til i barnehagen?

- Færre og mer romslige rammer ute enn inne.
- Få tidstyver hos de voksne; god tilstedeværelse for barna, som videre gir seg utslag i større muligheter til å støtte barnas læring og utvikling i hverdagen.
- Robusthet til å takle utfordringer og motstand.
- Færre konflikter mellom barna.
- Flere arenaer til naturlig samspill mellom barn-barn og barn-voksen, og muligheten til å bygge gode relasjoner.

- Mindre stress hos barn og voksne: få rutiner som er styrt av klokka, færre overganger, mer rom til lyd og bevegelse, mindre fokus på renhold, orden osv.
- Økt kreativitet: lek med naturmaterialer stimulerer kreativiteten til barna, fordi naturmaterialer ikke er definert som noe spesielt. Naturen inviterer til ulik lek og utforsking gjennom stadig endrede miljøer.
- Bevegelsesglede og fysisk aktivitet,
- Barn som leker mye i naturen, mestrer bevegelse bedre og er tryggere i leken enn barn som ikke gjør det.
- Mer utetid i barnehagen gir bedre konsentrasjon på skolen, og fungerer som en slags vaksine mot konsentrasjonsvansker, uoppmerksomhet og hyperaktivitet senere i livet.

Utelivet på småbarn

På småbarnsavdelingene er det aller viktigste å dekke grunnleggende behov som mat, søvn og stell, gjennom gode hverdagsrutiner. Med hensyn til dette jobber vi aktivt med uteliv og pedagogiske opplegg om uteliv og naturen. Vi vil at uteliv skal være noe mer enn utetid, og ønsker å gi barna gode opplevelser ute.

Rammeplanen sier at «barnehagen skal bidra til at barna opplever triusel, glede og mestring ved allsidige bevegelseserfaringer, inne og ute, året rundt. Barnehagen skal legge til rette for at barna får gode opplevelser med friluftsliv året rundt».

Uteliv handler ikke bare om å gå de lange turene, være ute i all slags vær eller å ha flest mulig timer ute. Vi mener det handler om og ønsker å legge til rette for gode naturopplevelser, stimulere nysgjerrigheten og bidra til barna skal bli glade i å tilbringe tid ute. På småbarn er det mange individuelle behov, og trygghet til det man skal gjøre er fundamentet. Det er stor forskjell på en moden og trygg toåring og en ettåring som nettopp har begynt i barnehagen. Vi legger stor vekt på å tilpasse utfordringene og hverdagen for de enkelte barnas behov, og vi jobber kontinuerlig med å

tilrettelegge tilbudet etter barnas progresjon og utvikling gjennom barnehageåret. Vi deler mye i grupper, både i utelek og på turer. Barnehagens visjon sier; «Barneskritt, hvor går du hen? Vi blir med!» For oss betyr det at vi følger barna på sine oppdagelser på sin ferd ute i naturen. Om det er i hagen vår bak ved småbarn eller på snusetur i nærområdet, eller større oppdagelsesferder i skogen eller andre områder. I tillegg til at vi skal være mer ute, handler det like mye om hva vi fyller utetiden med. Det er ikke hvor langt vi går, men hva vi opplever på turen som blir vesentlig. «For de yngste barna i barnehagen er fleksibilitet, individuell tilpasning og høy voksentetthet viktige forutsetninger for tilrettelegging for gode uteopplevelser. For å gi småbarn gode opplevelser ute på vinterstid er det flere tiltak som kan gjøres i barnehagen. Et viktig aspekt er å gjøre utetiden fleksibel, og ha mulighet til å gjøre individuelle tilpasninger. Alle barn er forskjellige, og alle barn trenger ikke nødvendigvis være like lenge ute.

Gruppestørrelse og voksentetthet er viktige tiltak for å gi de yngste barna et godt barnehagetilbud, og er avgjørende for barns fysiske aktivitetsnivå ved at de yngste får den oppfølgingen og individuelle tilpasningen de har behov for.» (fra St.m. 18 2015-2016; Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet).

Vi slår et slag for «det lille friluftslivet», som sier noe om at det er stor verdi i et lite og enkelt friluftsliv i barnehagen.

Utelivet på storbarn

Vi prioriterer mye utetid på storbarn. Vi er ute etter lunsj hver dag, går gjerne på tur i nærmiljøet og har vår egen utegruppe Mini-Maurtua. Sammen - Rødhette, Tyrihans og Mini-Maurtua - skal vi legge til rette for at barna får positive erfaringer, fine opplevelser og magiske øyeblikk med å være ute i alle årstider, både gjennom lek og aktiviteter i barnehagen, men også på turer i skog og mark. Vi skal skape en nysgjerrighet hos barna ved at de får oppleve naturens mangfold. Se - lytte - kjenne; «hvordan føles en meitemark i hånden?», «hvordan ser en snøkrystall ut?», «hvordan føles det å få regn i ansiktet?» og «hvordan faller bladene av om høsten?», er noen få av mange undringer vi kan gjøre oss ute.

Mini-Maurtua er en utegruppe på tvers av Rødhette og Tyrihans. Barna blir delt inn i ulike grupper i et rulleringssystem. Hver fjerde uke er barna ute fra kl. 9 hver dag. På Mini-Maurtua er det ut på tur som er i fokus. Bålet tennes, termosene tas frem og de gode minnene skapes. Om turen er kort eller lang betyr ikke så mye når man er 3 og 4 år. Det er øyeblikket som er viktig. Det er det som skjer når du finner en død fugl, en maurtua, en blomst eller en akebakke som betyr noe. Eller samtalen rundt bålet og hvilestunden i en hengekøye. Det å bli sett og hørt, føle tilhørighet og trygghet. Barna blir ikke «lei» av å gå på den samme turen. Det oppleves trygt, og leken kan fortsette der den slapp i går. Å gå på tur med barnehagen skal bære preg av god tid. Tid til å stoppe opp og undre seg over det som bare barneøyne kan oppdage og se. Det er først når vi følger barna sine fotspor at den ekte hverdagsmagien finner sted, både ute og inne.

Utelivet på Maurtua

Det siste året i Barnas Rett barnehage har man tittelen «Røver», og man starter på avdeling Maurtua. På Maurtua er vi ute hver dag året rundt. Vi har hytta som tilholdssted for å varme oss, spise, eller gjøre ulike bordaktiviteter. Det kan være litt uvant i starten, da man er vant til å være mer inne på Rødhette og Tyrihans, men vi har bare positive erfaringer med hvordan barna møter utelivet på uteavdeling etter en tilvenningstid til ny

utehverdag. Vår erfaring er at dette oftest er størst utfordring for foreldrene, men med god dialog og veiledning sørger vi for gode barnehagedager ute, med barnas beste som mål. Det er litt mer å holde styr på med klær og utstyr, og man må kanskje som forelder motivere litt ekstra på morgenen da utedressen skal på, men da vi ser hvordan barna opplever å være ute sammen på Maurtua, er vi ikke i tvil om at dette er en god måte å organisere livets siste barnehage-år på for barna.

Hva er det så å være en røver i Barnas Rett barnehage? For barna selv er det først og fremst en betegnelse på at man endelig kan smykke seg med tittelen røver, fordi det betyr at man er eldst i barnehagen. Det å bli røver i Barnas Rett barnehage skal være en mulighet for barna til å oppleve mestring og glede gjennom nye utfordringer, og større utfordringer. Det er et siste år i barnehagen der barna har fått oppleve mye av den barnekulturen som hører til den tradisjonelle barnehagetiden. Det betyr at de nå er klare for å ta imot nye utfordringer som åpner opp for å utforske verden og seg selv på en annen måte enn før.

Det er en tid der barna skal og trenger å dra mer på tur utenfor barnehagens gjerder og områder, og turene kan planlegges etter

aldersgruppa i mye større grad. Vi kan utfordre dem med lengre skiturer, brattere bakker med sekk på ryggen og enda noen ekstra skritt for å nå målet. Vi må lengre innover i skogen for å utforske nye områder, vi må høyere i trærne for å kunne se enda lenger, vi må dykke dypere for å komme oss enda nærmere bunnen og vi må også kunne finne roen under et grantre, høre på fuglene kvitre mens vi leter etter småkryp.

De trenger også å få prøvd ut tilliten mellom barna og de ansatte, de må få lov til å få større oppgaver og ansvar. Der skal de også få prøve og feile. Barna skal også få kjenne på det å gjøre selvstendige valg i større grad, og på hvilke måter disse valgene er med på å prege deres egen hverdag. Det betyr at de i større grad skal ta valg de mener er de rette, selv om vi voksne kanskje mener eller vet noe annet, og da få kjenne på de konsekvensene som kommer. Dette er ting som er gode utgangspunkt for gode samtaler sammen med barna, der de selv kan sette ord på hvordan og hvorfor de valgte slik de gjorde. Samtidig er det gode samtaler vi kan bruke til å veilede dem rundt det å skulle ta selvstendige valg.

Vi har høyt fokus på barnas egenledelse. "Egenledelse er evnen til å være aktiv og selvstendig i en oppgave over tid. Barn må kunne starte opp, planlegge og organisere egen atferd. De må også kunne regulere egne følelser i ulike situasjoner og være fleksible nok til å prøve ut forskjellige løsninger når det kreves noe nytt av dem". Det handler om å lære seg sosiale ferdigheter. I praksis betyr dette at vi voksne i barnehagen må være oppmerksomme på når barna bruker sine ferdigheter og i hvilke situasjoner de får muligheten til å utvikle disse. Ved at vi legger til rette for at barnet

selv kan finne en løsning styrker vi barnets mestringsfølelse. Barn må bruke ferdigheter for å løse dagligdagse utfordringer, og egenledelse er avgjørende for å bruke egne ferdigheter så godt som mulig. Med ferdigheter innenfor egenledelse får barna det utgangspunktet for gleden ved livet her og nå, og også læring, vekst og utvikling.

Fin aktivitet for røverne:

Skattejakt - den må være så virkelighetsnær som mulig (det må være en ekte hengelås på en kasse det er umulig å åpne uten koden/nøkkelen)

- Skattejakt med kart der barna må orientere seg i.
- Legge til rette for ulike oppgaver de skal løse for å komme seg videre
- Ha en "ekte" skatt i enden av skattejakten
- Kodelås med firesifret kode, barna må samle inn tallene for å kunne åpne
- En fin måte til å få barna til å samarbeide. De tvinges til å samarbeide for å kunne klare de ulike oppgavene.

TEMAPLAN FOR UTELIVET

Vi har valgt å dele temaplanen inn i følgende områder: «Vandreren», «Naturforskeren», «Kokken», «Bonden» og «Gartneren». Områdene er i tillegg delt inn i «Den lille» og «Den store», for å synliggjøre en alderstilpasset progresjon i temaene.

VANDREREN

Rammeplanen sier at;

Barnehagen skal legge til rette for at alle barn kan oppleve bevegelsesglede, matglede, matkultur, mentalt og sosialt velvære og fysisk og psykisk helse.

Barnehagen skal bidra til at barna opplever triusel, glede og mestring ved allsidige bevegelseserfaringer inne og ute, året rundt.

Da barna er ute i naturen bruker de hele sanseapparatet sitt, sammen med nysgjerrighet og fantasi. Naturen blir læremesteren og det oppleves at det blir mindre konflikter. Det er rom for å knytte vennskapsbånd uten

forstyrrende faktorer, det er mer plass til å boltre seg på, det er nok materiale til alle, barna kan utfolde seg variert, det er færre overganger og forstyrrelser, og som igjen gir voksne mer tid til å være med barna. Vi må gi rom for den frie leken. Samtidig må personalet være aktive og tilstedeværende, støtte og utfordre barna til variert kroppslig lek og anerkjenne barnets mestring. Barnas motoriske ferdigheter, kroppsbeherskelse, koordinasjon og fysiske egenskaper skal videreutvikles.

Videre skal barna få oppleve å vurdere og mestre risikofylt lek gjennom kroppslige utfordringer.

Grenser og frihet i risikofylt lek bør tilpasses hvert enkelt barn, slik at de kan få utfolde og utvikle seg på sitt nivå. Det er viktig at personalet i barnehagen ivaretar sitt ansvar for at barn skal kunne leke i sikre omgivelser, samtidig som de må gi barna muligheter for spennings- og risikofylt lek. Dersom barn får utfolde seg i lek i varierte og utfordrende miljøer vil det fremme risikomestring, noe som i seg selv er ulykkesforebyggende.

Det er lurt at personalet kjenner nærområdet og vet hvilke områder som egner seg for de barna man har med seg på tur. Det skal være trygge omgivelser som gir nok utfordringer. Barn driver ofte med risikofylte aktiviteter sammen, og dette gir verdifulle erfaringer i sosiale ferdigheter.

Barna lærer blant annet viktige prinsipper for samarbeid når de må hjelpe hverandre å mestre utfordringer. Alle ansatte i barnehagen bør spørre seg om det er deres eget- eller barnas behov og grenser, som avgjør hvor langt barna får gå i sin utforskende og risikofylte aktivitet. Det de voksne kan synes er skummelt selv, synes vi i hvert fall er skummelt å gjøre med barna. De bør også tilstrebe å vurdere hvert enkelt barns spenningsbehov og mestringsnivå.

Den lille vandreren

Det å gå på tur i naturen er så mye mer enn å gå fra ett sted til et annet. De fineste turene vi kan ha, er kanskje turene da «turen er målet», og vi ikke kommer lenger enn ned bakken til Ottestadstien. Vi måler ikke turen i antall meter vi har gått eller hvor lenge «vi gikk på tur», men i antall opplevelser barna har fått på turen. Kanskje var meitemarken vi fant på stien så spennende at vi ikke trengte å gå lenger?

Grevlingene, de eldste på småbarn, kan være med å planlegge turene, og kan få ansvar for utstyr og hverandre. Barna skal få et eierskap til det å være på tur. Hva trenger vi når vi skal på tur, og kan de hjelpe til med å bære? Grevlingene har egen sekk som henger tilgjengelig på plassen deres, så de til enhver tid er klare for å være med å bære det som skal være med på turen. Det kan være nista si og/eller drikkeflaska, det kan være en vedkubbe eller kanskje en tube med skinkeost. Vi kan ha spontane turer der vi tør å gå uten sekken, og vi kan ha planlagte turer med niste, mat på bål eller stormkjøkken.

Grevlinghiet

Hiet vårt bruker vi ofte i alle årstider. Da vi tusler ut i Grevlinghiet, er vi allerede på en liten tur sammen, det er ikke mer som skal til for at turgleden kommer. Utenfor har vi en fin inngjerdet bål plass. Vi tar ofte med oss maten vår inn i Grevlinghiet eller rundt bål plassen. Grevlinghiet blir også brukt som et samlingsrom, eller til hvilestunder hører på lydbøker, musikk eller leser bøker.

Utefrokoster

I tråd med uteliv har grevlingene innimellom utefrokoster i Grevlinghiet. Barna møter i Grevlinghiet når de kommer om morgenen ferdig påkledd for utelek. Barna spiser frokost der, og starter dagen med utelek i frisk luft. Dette er en god start på tilvenning for utelivet på storbarn, og god trening for barna i å øve seg på fleksibilitet og robusthet.

Hengekøye-turer

En fin måte å være på tur med småbarn på, er å gå til et område i barnehagens nærmiljø, og lage en leir der. Leiren lager en base for lek og aktivitet, og sørger for at vi har muligheter til ro, mat, hvile osv. etter barnas behov. For at barna skal få mest mulig glede av turer er det viktig at vi gir de tid og ro til lek, undring og mestring i takt med barnets behov for hvile og mat. Derfor ser vi betydningen av å tilrettelegge for soving ute. Med soveturer åpner det seg opp for at vi oftere kan være lenger ute på tur, og dra til andre områder enn skogen utenfor barnehagen også. Vi kan ta med oss mat på tur og vende tilbake til barnehagen da barna er ferdig med å sove. Vi har med oss tarp hvis vi blir overrasket av endringer i været, og for å kunne tilrettelegge for soving/hvilestund på bakken. Tenk så godt det er å ta seg en god dupp under trekronene eller under åpen himmel!

Den store vandreren

Vi tilrettelegger for at barna skal få positive erfaringer ved å ferdes ute i naturen, ved å arrangere turer, lek og moro i barnehagens hverdag. Vi er mye ute på tur, både lange og korte – lengden har lite å si for barna, men opplevelsen av et fritt og godt uteliv har mye og si for både store og små. Barna er svært opptatt av å bære sin egen sekk på ryggen, og de venter ivrig på at bål skal tennes og at termosene tas frem.

På storbarn er vi opptatte av hverdagsmagien, både i barnehagens nærmiljø, men også på lengre turer! Vi ser viktigheten av at barna får oppleve en tilhørighet og trygghet til barnegruppen og de voksne på avdelingen. Vi er alltid til stede i barnas opplevelser og følelser rundt utelivet! Vi er nysgjerrige på barnas ønsker og iver – og er gode lyttere i filosofiske samtaler rundt bålet.

Naturens lekeplass

I rammeplanen for barnehagen står det at barnehagen skal legge til rette for at barna kan få et mangfold av naturopplevelser og få oppleve naturen som arena for lek og læring.

«Naturen gir oss uendelig muligheter til lek, utforskning og samspill. Utelivet på storbarn preges av lek, og vi ser at barnas lek ofte inneholder fysisk aktivitet, forflytning, gjemme seg bort osv. Naturen og/eller barnehagens uteområde gir barna rom og utfoldelsesmuligheter til å bruke kroppen fysisk i lek. Uterommet gir barna større frihet, og det preger samspillet mellom barna, og vi opplever mindre konflikter i leken da vi bruker naturen som lekeplass»

Naturen legger til rette for annen type lek

Naturopplevelsen har sin egen verdi og er et mål i seg selv. Samtidig kan naturen være en inspirasjon til kreativ utfoldelse og lek. Kreativitet handler om hvordan en forholder seg til utfordringer og omgivelser. En kreativ person søker muligheter, viser originalitet og er modig. Som voksen i

barnehagen er det viktig og huske på at det kan være lettere å være kreativ med flere.

Noen tenkebokser som kan være fint å reflektere over:

BARN S TEDER

Steder der barna på egne premisser kan leke, bygge, forme, utforske eller være. Kan holde interessen oppe lenger, og gi mer spenning til barna, ved at de utforsker seg selv.

STEDER FOR BARN

Steder der leken er lagt opp til at det skal foregå lek der, hvor barn skal kunne være i fysisk aktivitet på en trygg og hensiktsfull måte.

AFFORDANCESS

Henviser til alle elementer i et miljø eller et rom som ligger latent i miljøet, og det henviser til alle elementer i et miljø eller et rom som inspirerer til aktivitet. Barn oppfatter miljøet rundt seg på sin måte og ser muligheter ut fra sitt perspektiv, og de utforsker mulighetene intuitivt gjennom lek og fysisk aktivitet.

Vi kan støtte barnas kreativitet ved å legge til rette for muligheter til å:

KLATRE

Lag taubaner mellom trær i skogen, bruk stubber eller andre gjenstander som kan balanseres og klatres på

KASTE

Finn frem rokkeringer, bøtter og andre "binker" som barna kan kaste gjenstander i.

BYGGE

Ha udefinerbare gjenstander tilgjengelig, slik at barna kan bygge seg inn, rundt, eller opp fra andre steder – ved hjelp av disse gjenstandene.

HOPPE

Lag ulike hauer og stubber som barna kan hoppe fra, finn ulike typer underlag som de kan lande på

SKLI

Bruk presenning og såpe. Heng presenningen i en bakke, hell på såpe og ta på barna regntøy.

Nærmiljøet

Vi ønsker at barna skal bli kjent godt kjent på turområdene og føle tilhørighet til stedene i nærmiljøet i barnehagen. Her tenker vi spesielt på «Trollparken» og «Utvandrermuseet». Vi kan også besøke områdene hvor barna bor. På sommeren vil vi bruke Mjøsa og båt når det er muligheter for det. Vi ønsker å lære barna om trafikk og trafikkregler og hvordan man ferdes i trafikken på en hensiktsmessig måte.

Det er mange positive faktorer av å utnytte seg mer av nærmiljøet. Ved å ta i bruk barnehagens nabolag blir det mer tid til kjerneaktiviteten. Man sparer tid til for eksempel transportering og annen organisering.

Lage hytter

Barna må samarbeide og bruke ulike redskaper på en hensiktsmessig måte. Ved dette opplever de en stor mestringsfølelse og gleden av å gjøre det sammen i fellesskap.

Lage mat på bål

Her kan man starte forberedelsene inne, og fortsette med matlagingen på bål ute i skogen. Mat på bål kan bidra til fine samtaler og magiske øyeblikk.

Lete etter insekter

Ved bruk av mikroskop, kan man komme inn i en maurtue. Dette er ganske fascinerende og gøy for både store og små, og vil skape stor utforskertrang for barna.

Lete etter dyrespor

Her kan man ha fine samtaler med barna om dyr og hvordan de ulike dyrene lever i naturen.

Følge med på endringene i naturen ved ulike årstider

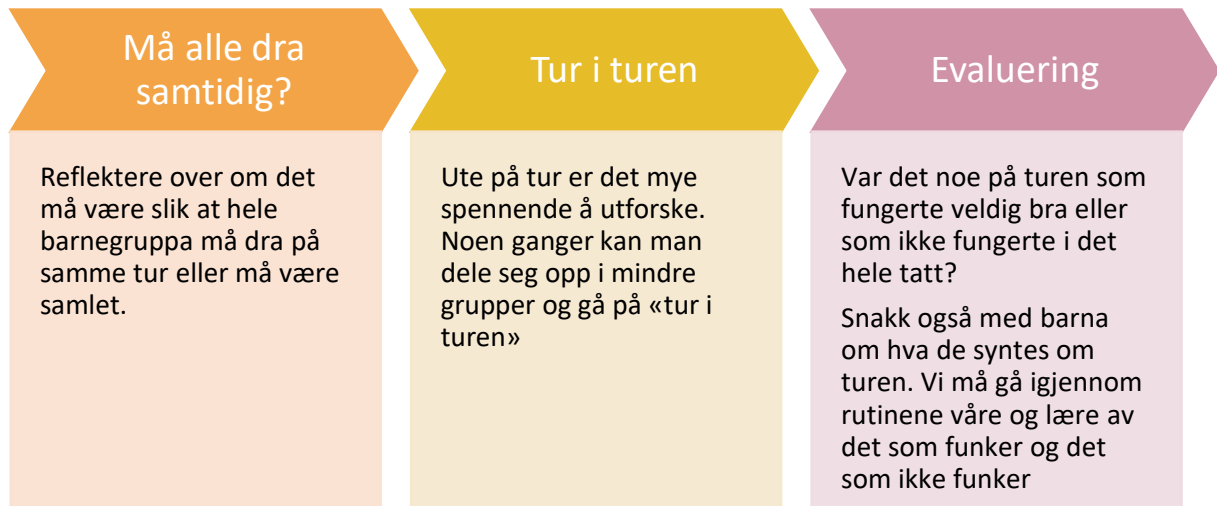
Ta bilder av naturen før og etter vinter/sommer og se på forandringene. Heng opp inne på avdelingen for å ta med uteliv inn i barnehagen.

Ut på langtur

Langturer er svært spennende og magisk for barna. Det er derfor viktig at vi bruker tid til deres interesser og innspill uten å forhaste oss frem til «målet», siden det er selve turen for oss som er målet. Langturer kan kreve mye for noen små bein. Man blir sliten og dermed kan turen bli tung og kjedelig. Det er derfor viktig at ansatte klarer å motivere for å skape gode turopplevelser for barna.

Viktig å bemerke seg: Når man planlegger en langtur bør man tenke på barn ut fra motivasjon og modning, ikke ut ifra alder!

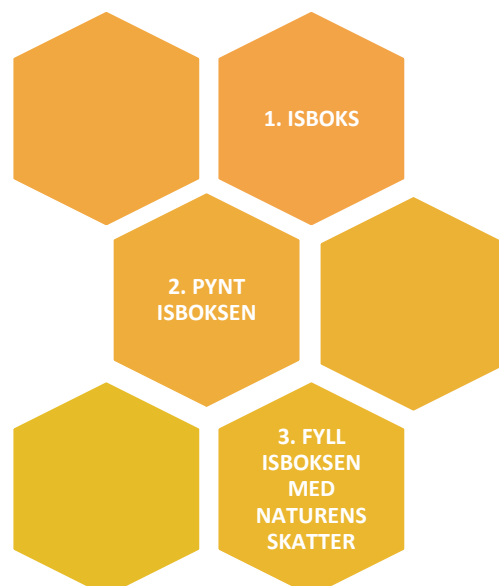
Til ettertanke:

Naturens skattekiste

Følelsen av å bli varm i sola, våt av regnet og kjenne snøen som knitrer under støvlene kan være ganske så magisk for barna. Barnas utforskertrang er stor og deres måte å oppleve og undersøke verden på. Naturen er en stor skattekiste for barna! Her kan de finne helt egne skatter som frø, planter, insekter og steiner. Det kan også være dyrespor og dyrebæsj. Her er det viktig å undersøke og undre sammen med barna. La de studere skatten sammen, finn ut hva det er, søk på nettet og let i bøker sammen med barna. Som voksen er det viktig å legge til rette for at barna får oppleve disse magiske øyeblikkene sammen med andre.

Aktivitet med barna - Lag egen skattekiste:

NATURFORSKEREN

Rammeplanen sier; Barnehagen skal bidra til at barna blir glade i naturen og får erfaringer med naturen som fremmer evnene til å orientere seg og oppholde seg i naturen til ulike årstider. Barnehagen skal legge til rette for at barna kan få et mangfold av naturopplevelser og få oppleve naturen som arena for lek og læring. Barna oppdager mye når de er ute i naturen, men de må også gjøres oppmerksomme på ting. Vi må stoppe opp sammen, lytte til fuglesang, plukke avblomstret løvetann og rote i vissent løv på bakken. Vi må fortelle om dyr og fugler og studere rare småkryp for å stimulere den naturlige nysgjerrigheten. I tillegg til å fortelle kan vi lese, dramatisere, synges, leke og samle på ting.

Den lille naturforskeren

På småbarn har barna en unik evne til å oppdage selv en liten maur som går bortover asfalten, og mer skal det ikke til, før den lille naturforskeren kommer fram. Det er oftest i de spontane øyeblikkene at vi tar oss tid til å undre oss sammen med barna, det er da interesser og iveren er der for de små. I tillegg bruker vi mye tid på å studere og stelle godt med småfuglene utenfor vinduene våre, og det blir ofte en prat om både rett og galt, og hva det er å være en god venn da skjæra kommer og stjeler fuglematen til kjøttmeisen. Innimellom dukker også ekornet opp på fuglebrettet, til stor begeistring.

På insekt- og småkrypjakt i skogen

Insekt og småkryp finnes i alle kriker og kroker, og hvor hen vi ferdes i skogen. Vi finner de på bakken, i jorda, på trærne, i gamle stubber og nedfalltrær. Barna er veldig opptatt av småkryp de oppdager i naturen, som mariehøne, løpebiller, skrukketroll, skolopender, edderkoppdyr, marker og kanskje en liten frosk. De kan studere dyra på stedet for så å slippe de ut igjen.

På planlagte insekt- og småkrypjakter kan det være lurt å legge til rette for at barna kan samle dyr i insektglass, eller pappkopper, eller samle de i et lite terrarium for en stund. Terrariumet fylles med jord, løv, kvister og mose. Terrariumet kan også tas med tilbake til barnehagen for videre studering.

På humlejakt – hvordan fange en humle?

Du trenger; Sommerfugl hov, insektglass med litt papir, humleplansje/humleboka.

En voksen fanger med forsiktighet humla i sommerfuglhoven. Hoven legges ned på bakken slik at ikke humla flyr ut igjen. Så løfter man bunnen av nettet i hoven opp mot himmelen. Humla vil da fly/kravle seg opp mot toppen. Vær forsiktig så humla ikke brenner deg. Så fører man insektglasset inn i hoven, og forsiktig opp mot humla. Da humla er i glasset fører det forsiktig ut mot åpningen av hoven og så settes lokket på. Nå kan barna være med å studere humla, men det kan være lurt at en voksne holder glasset, for humla blir stresset av for mye rørelse på glasset. Da humla er ferdig studert slippes den ut i det fri igjen. Glasset må ikke stå i direkte sollys.

Fugleliv året rundt

Det kan være vanskelig å oppdage fugler på nært hold når en er sammen barn. Fugler forsvinner på god avstand når glade barn nærmer seg. Derfor er det fint å legge til rette for fôringsplasser i barnehagen og sette ut fuglekasser der barna kan være med å studere fuglelivet nærmere. På vinteren lager vi fuglemat og henger det opp utenfor gjerde ved småbarn. Da kan vi studere fuglene mens vi leker eller spiser inne, og

kanskje de tør å nærme seg da vi er ute også. Vi lager fuglekasser for å henge opp i skogen. På våren er det yrende fugleliv i skogen, vi lytter til fuglesang, og følger med på aktiviteten til fuglene i skogen og i kassene. Kjøttmeisen er litt sårbare for kontroller i reirbyggingsfasen. Blåmeisen tåler mer, men det kan være lurt å vente med å kontrollere

kassene til fuglene begynner å legge egg. I rugeperioden og i ungetiden kan kassene besøkes flere ganger i uka. Vi har allerede noen fuglekasser ute i skogen og en perleuglekasse som vi følger med på.

Dyra i skogen

Vi følger med på dyrelivet i skogen gjennom hele året. De fleste fugler er aktive om dagene, men dyrene er ikke like lette å oppdage da de er mer forsiktige og vare på vår aktivitet i skogen. De fleste dyr er også mer aktive i skumringen og om natten. De vil ikke vise hvor de holder til eller hvor de gjemmer seg. Men alle dyr etterlater seg spor, og kanskje vi klarer å finne de; et fotavtrykk, en mistet fjær, et gnag på en grein eller en kongle, eller et hull i bakken.

Utforsking av naturfenomen

Rammeplanen sier at: *personalet skal synliggjøre naturfenomener og reflektere sammen med barn om sammenhenger i naturen.* Med store variasjoner i naturen gjennom et barnehageår er det en gylden mulighet til å legge til rette for å bygge opp under barnas naturlige nysgjerrighet for fenomener i naturen, også for de minste. Det vi oppdager sammen med barna gir grunnlag for filosofiske spørsmål rundt de naturfenomenene vi møter på vår vei. Hvorfor smelter snøfnugget da den treffer hånda vår? Hvordan kjennes vind i håret ut?

Den store naturforskeren

Naturen ligger foran våre føtter og sammen med engasjerte og interesserte voksne skal barna på storbarn få oppleve og utforske naturen, og naturens mangfold. Naturen rommer mange hemmeligheter som innbyr til turlyst, undring, læring og lek. Vi skal gi barna gode naturopplevelser året rundt og lære barna til å bruke sansene sine, og være fysisk aktive i naturen. Dette krever bevisste, aktive og tilstedeværende voksne sammen med barna.

Rammeplanen sier at *«Opplevelser og erfaringer i naturen kan fremme forståelse for naturens egenart og barnas vilje til å verne om naturressursene, bevare biologisk mangfold og bidra til bærekraftig utvikling. Barnehagen skal bidra til at barna blir glade i naturen og får erfaringer med naturen som fremmer evnen til å orientere seg og oppholde seg i naturen til ulike årstider.*

Barnehagen skal legge til rette for at barna kan få et mangfold av naturopplevelser og få oppleve naturen som arena for lek og læring. Barnehagen skal legge til rette for at barna kan forbli nysgjerrige på

naturvitenskapelige fenomener, oppleve tilhørighet til naturen og gjøre erfaringer med bruk av teknologi og redskaper.»

Insekt- og småkrypjakt

Insekter og småkryp er magiske for små barn, og de er stadig på jakt etter nye oppdagelser både innenfor og utenfor barnehagegjerdet. De er ofte enkle å fange og vi kan undersøke dem på nært hold enten i hånda vår, i et insektsglass, en pappkopp eller et lite terrarium. Sammen med barna kan vi som voksne styrke barnas evne til å observere. Evnen til å observere og stille spørsmål rundt det vi observerer er verdifull. De voksne sitter på mye kunnskap som vi må bruke riktig i møte med barna for å ikke definere noe for dem, men hjelpe dem til å undersøke og undre seg sammen med de voksne rundt de observasjonene de gjør.

Livet i maurtua:

Maurtua er spennende for barna og observere og undersøke. Barn er nysgjerrige av natur og det er fort gjort å bli ivrig med pinner og lignende når vi skal undersøke en maurtue. Vi må lære barna at vi må ta hensyn og ikke ødelegge det byggverket maurene har jobbet med over flere år. Sammen med barna er det flere ulike måter vi kan utforske maurene.

TIPS:

Studere en maur i lupeboks – hvordan ser den ut, hvor mange bein har den, hvordan ser kroppen ut? Lage en maursluker med urinprøveglass, en myk plastslange, litt gasbind og tape/lim.

Slik gjør du: Lag to hull i lokket på glasset som er akkurat store nok til å få plastslangen igjennom. Del slangen i to og fest en del til hvert hull. På en av de delene som stikker ned i maurslukeren, festes en bit gasbind for å forhindre at man får insekter i munnen. Ekshaustoren brukes til å suge opp insekter man ser på blader og på bakken. Den ene slangen rettes mot insektet samtidig som man har den andre (den med gasbind - marker den gjerne med en tusj) i munnen og suger kraftig inn. De fangede insektene kan så overføres til lupebokser og studeres.

Legg ulike matsorter for eksempel honning eller syltetøy på hvite ark rundt omkring tua i ulike avstander. Hvor kommer det flest maur? Spiser mauren noe, eller tar de med noe hjem til tua? Går alle maurene samme vei tilbake til tua?

Legg ark med forskjellige farger rundt tua. Hvor kommer det flest maur?

Finn en maursti og legg en hindring i veien. Hva skjer?

Legg en blå blomst i tua. Hva skjer?

Meitemarkjakt

Meitemarken er rett og sett fascinerende for barn, og hvis det er regnvær ute og meitemarken trekker opp over jordflata plukkes det marker og de undersøkes opp og i mente. Meitemarken sørger for gode vekstvilkår for planter og trær, og er også mat for veldig mange dyr. Fugler, grevling, pinnsvin, skolopender, løpebiller og rev. Vi kan undre oss sammen med barna rundt mange spørsmål knyttet til meitemarken

Hva spiser meitemarken? Hvorfor kommer meitemarken opp fra jorda når det regner? Har meitemarken øyne? Hvorfor er meitemarken viktig? Hva er jobben til meitemarken?

For å bli bedre kjent med meitemarken kan den undersøkes nærmere i et syltetøyglass eller i terrarier. Her kan vi se hvordan den lever og jobber i jorda.

TIPS:

Legg et 4-5 cm tjukt lag med fuktig blomsterjord i syltetøyglasset. Fyll så et tynt lag, ca. 1 cm, med sand over jorda. Slik legges det jord og sand annen hver gang, til glasset er ca. 3/4 fullt. Legg meitemarkene på toppen sammen med litt vissent og friskt løv. Tøm ca. 2 spiseskjeer vann oppi glasset og sett på lokket med hull i. La glasset stå på et fredelig sted i 1-3 dager. Hvor er sanden og løvet nå? Meitemarken kryper gjennom gangene sine ved hjelp av små børster som sitter rundt kroppen. La en mark krype over et papirark, vær helt stille, og dere kan høre hvordan børstene rasler mot underlaget. Har dere en lupe kan dere studere meitemarken gjennom denne.

Livet på skogbunnen

På bakken finnes et yrende liv av ulike smådyr. Barna er eksperter på å finne småkryp og undre seg over dem. Noen kan synes de er litt ekle, mens andre gjerne fyller bøtta med det de kan finne, og spørsmålene er mange fra et undrende barnesinn. Sammen med barna vil en tilstedeværende voksen kunne undre seg sammen med barna og hjelpe barna med å oppnå faktakunnskap. Ta for eksempel med en bok om småkryp i sekken på tur så

Ved å løfte på løv, mose, steiner osv kan man finne ulike dyr på skogbunnen.

Det kan også lages fallfeller ved at man graver ned et glass med vann på bakkenivå. Da detter krypene ned i fellen og man kan undersøke hvilke ulike kryp som bor der fellen er satt ned. Finner man forskjellige typer kryp på forskjellige steder i skogen?

kan barna selv finne frem til småkrypet, og dere kan lese sammen om det dere finner.

Småkryp, insekter og bløtdyr vi kan finne i nærmiljøet rundt barnehagen: Saksedyr, Maur, Biller, Spretthaler, Edderkopper, Vevkjærring, Midd, Marihøne, Børstehaler, Fluer, Bier, Veps, Sommerfugler, Skolopender, skrukke troll med fler.

Livet i busker og trær

Busker og trær i skogen og i hagen er hjem for ulike krypdyr.

TIPS:

Ved bruk av en slaghåv kan man slå kraftig gjennom busker/vegetasjonen, eller man kan legge ned et stort hvitt tøyestykke under buskene/trærne for så å riste kraftig i vegetasjonen. Etterpå kan man samle småkrypene i små lupebokser for en nærmere titt. Hva slags dyr bor i busker og trær?

Utforskning av naturfenomener

Barn er utforskende av natur, og det ligger i deres væremåte en kontinuerlig utforskning av omverden. Å drive aktiv eksperimentering med naturvitenskapelige fenomen i barnehagen kan bidra til at barna gjennom en lekende tilnærming til læring utvikler nye kunnskaper og ferdigheter. Eksperimentering er morsomt og spennende og det skaper nysgjerrighet, samt at barns utforskertrang blir forsterket gjennom en undrende væremåte i utforskningsprosessen. Undring er en fremtredende faktor i barns utforskning av naturvitenskapelige eksperimenter.

Vann blir til is

Fyll vann i for eksempel melkekartonger eller ballonger. Sett de ut dersom det er minusgrader eller i fryseren. La de stå til neste dag. Hva har skjedd med vannet?

Her kan barna lære at vann finnes i flere former. Ved å bruke sansene kan man erfare at en isklump er hard, glatt og kald.

Flyte og synke

Hvordan er det mulig at metall synker, men også flyte? Hva er avgjørende? Fyll en glassbottle med vann. Barna kan teste forskjellige objekter og se hva som flyter eller synker. Bruk plastelina til å utfordre barna på å lage ulike former. Den voksnes rolle blir å fungere som en medforsker sammen med barna. Vær lydhør for barnas funderinger og resonnement. Ta initiativ til å komme videre, ved å stille åpne spørsmål.

Gjør kokende vann til snø

Ved å kaste en kopp med kokende vann opp i lufta (det må være minst minus 15 grader) blir det dannet en stor sky av små vanndråper og vanndamp. Da det er kaldt nok, vil denne «skyen» gå over til små iskrystaller og du har klart å lage en form for snø.

Dansende druer

Du trenger druer, et glass med kullsyrevann og en vannfast tusj. Tegn så ansikter på druene. Slipp druene ned i vannet og se hva som skjer.

I mineralvann er det kullsyre/karbondioksidgass. Boblene med denne gassen fester seg til druene. Gassen er veldig lett, lettere enn vannet i glasset. Når mange bobler med gassen fester seg til druene trekker boblene med seg druene opp som en luftballong. Der slipper boblene ut i lufta, og druene synker ned igjen. Når det er tomt for karbondioksidgass stopper prosessen opp.

Dyreliv året rundt

Spør og sportegn

Som oftest ser vi ikke dyra som er rundt oss, men de setter spor etter seg. Kanskje er de nærmere enn vi tror, uten at vi ser dem. Hvordan kan vi finne ut av hvilke dyr som ferdes der vi gjør? Vi kan ta bilder av de sporene vi finner, skrive ut bildene og undersøke det i barnehagen, eller vi kan ta med oss en spor og sportegn bok ut i naturen og sammenligne de sporene vi finner der og da. Dette kan være alt i fra fotavtrykk, bæsj, hi, hull i stammer på trær, en halvspist kongle, konglefrø osv. Vi kan følge etter sporene og undre oss sammen med barna og prøve å tenke på hvordan dyrene har hatt det, hva de har gjort, hvor de er på vei osv. Hvor ville du ha gått hvis du var et ekorn? Eller en mus? Hvor ville dere ha gjemt dere for fiender? Hvor tror dere dyra ville ha sovet?

Fugleliv

Fuglelivet er yrende fra vår til høst, også om vinteren og gir mange muligheter til å undersøke ulike fuglearter både i skogen og i barnehagen. Det er registrert 242 ulike fuglearter i Åkershagan naturreservat ifølge artskart. Eksempler på arter man kan undersøke i og rundt åkersvika er: Fasan, Stokkand, Krikkand, Brunnakke, Toppand, Kvinand, Dykkender, Heilo, Vipe, Brushane, Gluttsnipe, Grønnstilk, Rødsnik, Strandsnipe, Myrsnipe og Enkeltbekkasin. I tillegg til småfuglene som for eksempel Blåmeis, Flaggspett, Granmeis, Gråspurv, Grønnfink, Kjøttmeis, Pilfink, Kråke, Skjære, Spettmeis, Svarttrost osv.

Foringsplasser

Vi kan lage foringsplasser ved å lage og henge opp mat til fuglene. Dette kan barna selv lage ved å smelte usaltet fett og blande inn fuglefrø i f.eks. en kopp eller en melkekartong. Vi kan lage installasjoner/fuglebur utenfor vinduene som dekorerer med f.eks. busker/greiner o.l. der barna kan komme tettere på småfuglene.

Lokke på fugler

Fuglene er rundt oss hele tiden, vi både hører dem og ser dem. Ofte er det vanskelig å se hva slags fugler det er, men ved å lokke dem til oss kan vi studere dem nærmere. Ved å bruke en app med lydfiler av fuglesang kan man lokke fuglene til seg. Det er bare hanfugler som synger, og de synger for å lokke til seg hunfugler og for å si ifra til andre hanfugler at området er opptatt. Når vi spiller av en fuglesang vil hanfuglen oppfatte oss som en konkurrent som har kommet inn på territoriet, og vil bli nysgjerrig.

Sett dere godt til rette i skogen, gjerne med en portabel høyttaler som plasseres 10 meter fra dere. Da kommer kanskje fuglene helt ned og besøker høyttaleren.

Fuglekasser

Å henge opp fuglekasser er en fin måte å studere fugler på nært hold. Fuglekassene bør lages og henges ut om vinteren eller tidlig på våren. Form og størrelse på kassa og hullet kan variere avhengig av hva slags fugl man vil ha i den.

Husk å rense fuglekassene om vinteren. I fuglekassene samler det seg fuglelopper ut over året. For at fuglene som bosetter seg der neste vår ikke skal få lopper i senga, er det fint om fuglekassa blir rensset. Men fugleloppene er ikke så veldig koselige mot mennesker heller, så bruk gummihansker og vær forsiktig. (Eller rens kassene på en kald vinterdag når loppene ligger i dvale). Børst av klærne før dere går inn igjen. Er dere stille og rolige og ikke går innom kassa for ofte, er det mulig å ta en titt i kassa. Første gangen dere kan gjøre det er ca. en uke etter at fuglene har startet å legge egg. Eggleggingen starter når de har sluttet å bære reirmateriale til kassa. Skrap på treet før dere inspiserer kassa slik at fuglen kan fly ut. Etter at eggene har klekket kan dere sjekke kassa igjen. Eggene har som regel klekket når begge foreldrene begynner å fly til og fra kassa med mat i nebbet.

Nå kan dere ta regelmessige sjekker, men ta hensyn til fuglene, for de kan bli stresset av for mye trafikk og forlate ungene.

Følg med på når det kommer fugl i kassa. Hva slags fugl er det? Når blir eggene lagt? Hvor lenge ruges eggene? Hvor lenge er ungene i kassa? Er det flere kull i løpet av sesongen?

Dyrene i vårt nærmiljø

Skogen er hjem for mange dyr, men hvilke dyr holder til rundt oss? Hvordan ser de ut, hva lever de av, hvor bor de, hvilke spor etterlater de seg i naturen og hvilken betydning har de for kloden? Dyrene i skogen er mange, men kan vi se nærmere på de artene som holder til i vårt nærmiljø?

SPORJAKT

Her kan vi ta utgangspunkt i for eksempel spor og spor tegn som vi finner i naturen, og ta med oss dette i videre undersøkelser av dyra. Kan vi finne bilde av dem på en datamaskin? Sammen med barna kan vi finne informasjon om dyrene gjennom faktabøker og lignende.

Eksempel på dyr som bor i nærmiljøet rundt barnehagen: Ekorn, Rådyr, Hare, Huggorm, Mus, Bever, Rev, Frosk og Grevling.

KOKKEN

Rammeplanen sier; barnehagen skal bidra til at barn får innsikt i matens opprinnelse, produksjon av matvarer og veien fra mat til måltid. Personalet skal legge til rette for at måltider og matlaging bidrar til måltids glede, deltagelse, samtaler og fellesskapsfølelse hos barna.

Det er gøy å være med å lage mat! Maten smaker ekstra godt da man har vært med å tilberede og lage den selv, og mat smaker alltid veldig godt ute. Barna skal få oppleve at mat kan lages på forskjellige måter, gjennom hele året.

Den lille kokken

På småbarnsavdelingene tilrettelegger vi for enkel bålmat sammen med ungene. Vi lager mat på bålpanna utenfor Grevlinghiet, eller på bålplassen vår rett utenfor barnehagen. Det er spennende å følge prosessen fra frø til spire til blomst/grønnsak, og i tillegg kjenne litt til hvor maten vår kommer fra. Naturens smaker, lukter og tekstur trigger alle sansene hos barna, og inviterer til mange ulike sanseopplevelser.

Fra jord til bord

Det å så frø og følge med på det som skjer er spennende. Vi lar barna være med på ferden fra jord til bord. Det er mye kultur knyttet til mat og måltid. Spesielle ingredienser, krydder og ikke minst måter å tilberede og spise på. Ikke bare blir vi mette og får i oss den næringen kroppen trenger; opplevelsen av det visuelle, smaken, lukten og konsistensen er naturlig nok en viktig del av det. Måltidet som mellommenneskelig møteplass har vært svært betydningsfullt for mennesket i mange tusen år. Når gruppa samler

seg rundt bordet og deler et måltid og hverandres selskap danner det svært gode muligheter for samspill og dialog. I så måte er måltidet en unik arena for oss voksne observere og arbeide for å etablere og styrke relasjonene i barnegruppa. Vi ønsker at barna ikke bare spiser maten, men at det vi putter i munnen får et større fokus. Hva er det grønne? Hvordan smaker det egentlig? Hvor kommer det fra?

Den store kokken

Barnehagen skal bidra til at barn får innsikt i matens opprinnelse, produksjon av matvarer og veien fra mat til måltid, og dette er et spennende tema som fenger barna veldig. Rammeplanen sier at personalet i barnehagen skal legge til rette for at måltider og matlaging bidrar til måltidsglede, deltagelse, samtaler og fellesskapsfølelse hos barna. Vi skal være med på å skape et godt forhold til mat og kosthold.

Å drive med mat skal være gøy, både å lære om mat, tilberede mat og spise mat. Barna på storbarn skal få oppleve at mat kan laget på forskjellige måter gjennom hele året, både ute og inne.

Fra jord til bord

Rammeplanen sier at gjennom utforskning og eksperimentering kan barnehagen legge til rette for å gi

barna innsikt og forståelse for matens opprinnelse, produksjon og veien fra mat til måltid. Dette kan også gi en begynnende bevissthet rundt bærekraftig matforbruk, da barna er store nok til å få en forståelse for dette. Det å se prosessen til et lite frø som blir forvandlet til en gulrot er spennende og lærerikt, og gjør at barna får begynnende kunnskap om hvordan maten vi spiser blir laget. En kan enkelt gjøre dette sammen med barna ved å f.eks. plante frø i tomme melkekartonger eller andre containere som barna selv kan dekorere og få et ekstra eierskap til. At barna får ansvar, for eksempel ved å passe på et dyrkeprosjekt, bidrar også til engasjement og mestring. Det kan igjen bidra til naturglede og et engasjement for å ta vare på naturen.

Mat på tur

På tur er mat ofte et høydepunkt for barna og en god motivasjon for å komme seg ut på tur! Se idebank som vedlegg til mat en kan ha med og lage på tur!

Naturen som spiskammer

Naturen byr på mange spennende smaksopplevelser, og kan være en morsom læringsressurs sammen med barna.

- Bær: Rognebær, blåbær, mark-jordbær, vill-bringebær, tyttebær osv. Vi kan lage saft, gelé, syltetøy, tørke bær m.m.
- Sopp
- Vilt (elg, rådyr, hjort osv) og små-vilt (rype osv)
- Bjørkesevje og lønnesevje: tappe fra trær, og lage saft og sirup.
- Brennesle: lage brennesle-suppe og brennesle-bakst av brennesle-skudd.
- Gran: plukke granskudd og lage granskudd-sirup og granskudd-saft.
- Spiselige blomster: Løvetann, Geitrams, Hylleblomst. Lage saft og sirup.

OBS! Husk generelt bålforbud fra 15.4.-15.9. Unntak er der det helt opplagt ikke er fare for brann, eller på tilrettelagte bål- eller grillplasser.

BONDEN

I barnehagen har vi både høns og kaniner. Dyrehold ønsker vi å bruke bevisst i det pedagogiske arbeidet sammen med barna. Barna utvikler omsorg og ansvarfølelse gjennom fôring og stell. Å samhandle med dyrene har mange positive sider ved seg. Barna får i tillegg kunnskap om dyras biologi, anatomi og fysiologi. De utvikler selvtillit og trygghet gjennom fysisk kontakt med dyra. Barn viser ofte andre sider av seg selv i omgang med dyr enn ovenfor barn i ulike situasjoner. Dyr virker beroligende på barn, de kan virke trøstende, og dyr stiller ingen krav eller forventninger.

Adferd i møte med dyr

Da vi skal møte dyrene i barnehagen, veileder vi barna på hvordan vi skal oppføre oss sammen med dyra. Det er god trening i sosial kompetanse, der evnen til å justere seg til andres behov blir utfordret. Barna er alltid

sammen med en voksen. Storbarn har lett for å kunne være litt voldsomme sammen, men en samtale med dem om at vi skal være forsiktige og bruke lav stemme for å ikke skremme dyrene, vil hjelpe barna til å få bedre kontakt med dyrene. De vil kunne hente mat og drikke på egenhånd med litt veiledning fra en av de voksne i barnehagen. Dette vil gi stor mestringsfølelse og skape gode opplevelser for barna sammen med dyrene.

Den lille bonden

Fôring og stell av kaninene

Småbarnsavdelingene har hovedansvaret for fôring og stell av kaninene. Det tilrettelegges for at barna får delta på fôring og stell hvis de ønsker,

og vi koser og gir omsorg til kaninene hver dag. Barna utøver stor grad av empati sammen med dyrene, og får raskt en forståelse av at de må ta hensyn og være gode med kaninene våre.

Gårdsdyr

Vi snakker mye om de ulike gårdsdyrene, og trekker dette ofte inn i lek og sangsamlinger. Vi drar også på ekskursjon til Jønsberg landbruksskole med grevlingene, slik at de kan oppleve nærkontakt med gårdsdyr.

Den store bonden

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver står det at gjennom arbeid med natur, miljø og teknologi skal barnehagen bidra til at barna får kunnskap om dyr og dyreliv. Gjennom dyrestell skal barna utvikle omsorg som videre er en forutsetning for barnas trygghet og trivsel, og for utvikling av empati og nestekjærlighet. Ved at barna bruker tid sammen med dyrene vil de kunne utvikle en kontakt med dyrene, som kan være trøstende og trygt. Barna får en ansvarsoppgave og slike oppgaver vil kunne bidra til deres utvikling av selvledelse i flere situasjoner.

De som vokser opp med dyr og dyrestell, får med seg noen verdier som gjør dem bedre skikket på mange områder. De har lettere for å få en grunnleggende forståelse av natur, en forståelse som bidrar til en ryggmargsrefleks i møte

med kompliserte sammenhenger i naturen, og de utvikler en evne til lettere å oppfatte nonverbal kommunikasjon og empati.

Fôring og stell av hønsene

På Maurtua får barna ansvaret for fôring og stell av hønsene, og ta inn egg som hønene verper. De andre avdelingene kommer på besøk til hønsehuset da røverne er på tur.

GARTNEREN

Barna har sansene åpne og suger til seg inntrykk og opplevelser når de er ute i naturen. De legger merke til den minste maur eller mariehøne på vandring. De liker å plukke blomster, og de fascineres av rare frø og underlige frukter. En hage kan by på alt hva enn sansene begjærer – vakre farger, morsomme lyder, spennende dufter og søte smaker. En behøver ikke være stor for å oppleve gleden ved å grave i jorda, så frø og se grønnsaker spise og gro.

Den lille gartneren

I «Barnas hage» ved småbarnas uteområde kan vi lage grønnsakhage, urtehage og blomsterhage. I blomsterhagen er det fint for småbarn å plante og så humlevennlige planter.

Den store gartneren

På storbarnsavdelingene er det en fin aktivitet å lage grønnsakhage, blomsterhage eller urtehage. Dette blir også en arena for gode samtaler

med barna rundt store og viktige temaer som bærekraftighet og miljø. Vi planter og høster ikke inn grønnsaker kun for å få mat eller for at det er en prosess som er spennende å følge med på, men også fordi det er en måte å ta vare på jorda vår. Samtaler for de eldre barna både kan være veldig lærerike og spennende. Hva er egentlig bærekraft? Hva er egentlig miljø

og klima? Vi kan snakke om hvor all maten som finnes på butikken kommer fra og hvordan maten kommer seg hit, og hvorfor vi skal se på varer som finnes i butikken for å finne ut av hvor de kommer fra.

Småkrypenes rike

En blomsterhage er jo småkrypenes rike, og kanskje spesielt for humler og bier, men også andre småkryp. Respekt for dyreliv og naturen er en viktig verdi som barna skal lære seg gjennom arbeid med omsorg for dyr er et eget kapittel, men omsorg for småkryp er også viktig og det skal vi også lære barna at de skal man også behandle med omsorg. Lett kan småkryp bli sett på som ubetydelige små dyr som ikke har noe for seg eller funksjon. Så vet vi at de er noen av de viktigste vi har for jordens eksistens.

Lage/bygge "biehotell" er en fin aktivitet og det er en konkret måte å følge med og følge opp dyrelivet som vi så sårt skal være med på å bevare.

Grønnsaks- eller urtehage

Sted: Nær barnehagen: en jordfleck eller i plantekasser.

Årstid: Vår, sommer og høst. Arbeidet må påbegynnes tidlig på våren.

Utstyr: Hageredskap, gjerne tilpassa barn: spade, rive, hakke, grafse, bøtte, plantekasser, mold (avhengig av opprinnelig jordtype), frø og/eller planter.

Grønnsaks- eller urtehage:

Finn et høvelig sted for opparbeiding av grønnsak- eller potethage.

Det anbefales at hagen er opparbeidet på forhånd. Hvis ikke må de voksne med hjelp fra barna legge opp landet for hand. Vi anbefaler at det gjøres slik:

- Lag ei grøft som er like bred som spaden og like lang som hagen skal være.
- La den være ca. 40 cm dyp. Stikk ut torva og legg denne for seg selv før resten av jordmassene spas ut.
- Lag en ny grøft parallelt med den første. Torva stikkes ut og legges opp-ned i den første grøfta før resten av massene spas ut og legges opp på torva i den første grøfta
- Lag så mange grøfter som dere ønsker. I siste grøft legges torva og massene dere tok ut fra den første grøfta.

Lag senger (maks 50 cm) tilpassa valg av planter. Husk å ha gode mellomrom til å gå på.

Så frø for de grønnsakene dere vil ha eller sett potet.

Vann etter at dere har sådd og i tørkeperioder.

Utfordringen for de fleste er å holde ugresset borte. Grønnsaks- og urtehagen må derfor besøkes ofte under hele vekstsesongen.

Høst grønnsakene og urtene etter hvert som de er spiselige.

BÅTLIV FOR SMÅ OG STORE

Åkersvika naturreservat ligger rett utenfor porten i barnehagen, og dette området har et rikt dyre og planteliv både på land, til vanns og i lufta. Åkersvika er et fredet fuglereservat og formålet med reservatet er å bevare et viktig trekk og hekkeområde for ande-, sump- og vadefugler. På land og til vanns kan vi observere noen av de 196 fugleartene eller de 300 planteartene som finnes her.

Vi er så heldig å ha Mjøsa som nærmeste nabo, og med det ha muligheten til å gi barna opplevelsen av å ferdes på vannet i båt. Med tanke på hekkesesong må vi forholde oss til et gitt tidsrom for å ferdes med båt i Åkersvika og gjeldende fiskeregler. Dette tidsrommet er fra 1. juni – 31. mars. De viktigste fugletrekkmånedene er i april og mars, og i dette tidsrommet kan vi observere fra land.

Det er veldig stas å få dra på båttur både for liten og stor. Følelsen av å komme ut på det stille vannet er magisk, og det er deilig å kunne nyte øyeblikket. Kjenne på det å leve i nuet, titte på vannet, vinke til de andre som leker på land, se etter fiskevak eller se hvordan årene går opp og ned i vannet og driver båten fremover.

Å ro tilhører nasjonale og lokale tradisjoner og vi kan skape fortellinger om hvordan menneskene brukte båt som for eksempel fremkomstmiddel i fortiden. Vi kan også gi barna erfaring med å fiske fra båt, enten med stang eller dregging. Om vi får fisk eller ikke har ikke så mye å si, alt handler om positive erfaringer.

Barna skal erfare og lære om det å ferdes på vann - som innebærer å lære seg ulike farer, regler for sikkerhet og prinsipp for samhandling når vi ferdes i båt sammen. Alle skal ha redningsvest til enhver tid når de er i båt, og det skal alltid være en voksen med livredningskurs i vann ombord i båten da det er barn der.

Bruk av båt på småbarn

For de aller fleste på småbarnsavdeling vil det å sitte i båt være en førstegangsupplevelse, og da handler det om det å få en positiv erfaring med båtlivet. Viktig med fokus på sikkerhet i båt, og vi viser og forklarer barna hvordan vi opptrer i båt.

Bruk av båt på storbarn

Når barna blir litt eldre og har erfart båtlivet kan de ta større del i hele prosessen fra å hente og frakte utstyr, hjelpe til med sjøsetting og turene kan bli lengre.

De eldste barna med svømmeerfaring kan hoppe fra båten og bade med redningsvester en deilig sommerdag.

LITTERATURLISTE

Osnes, H., Skaug, H. N. & Kaarby, K. M. E. (2017). *Kropp, bevegelse og helse i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sandseter, E. B. H., Hagen, T. L. & Moser, T. (2018) *Kroppslighet i barnehagen: Pedagogisk arbeid med kropp, bevegelse og helse*. Oslo: Gyldendal.

Wolf, K.D. (2016). *Små barns lek og samspill: I barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.

[https://www.budstikka.no/debatt/dyr-gir-barn-gode-verdier/623803/!](https://www.budstikka.no/debatt/dyr-gir-barn-gode-verdier/623803/)

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/red/2006/0107/ddd/pdfv/290161-temahefte_om_natur_og_miljo.pdf

<https://www.barnehage.no/friluftsliv-nasjonalt-kunnskaps-senter-for-barnehager-naturpilotene/ga-pa-flere-turer-i-turen/129986>

Rammeplan Hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan-for-barnehagen/>

Utelivshefte, Naturen som læringsarena og aktivitetsområde

Barnehage i friluft - Se teams

Småbarn hefte - Se teams

Hilmo, Inger - Forskerfrøboka

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20152016/id2479100/>

Temahefte om natur og miljø.

<https://www.statsforvalteren.no/contentassets/2951d2c9cf894bd0947b75cd3f0127d0/besoksstrategi-akersvika---horingsversjon.pdf>

Veiledende årshjul småbarn

Måned	Innhold
August	<ul style="list-style-type: none"> • Bær; lage saft og syltetøy • Soveturer for Grevlingene • Vi lager plommesyltetøy • Mat på bål og stormkjøkken (målet erganger i uka/måneden?) • På høsten tømmer vi fuglekassene så de er klare til nytt redebygging til neste vår • Vi følger med på dyre- og fuglelivet, og insekter/småkryp i skogen • Høsttur for Grevlingene • Høste fra kjøkkenhagen; salat, reddik og ringblomst
September	<ul style="list-style-type: none"> • Plommer; lage syltetøy • Gulrot: innhøste • Fra 15. september er det lov å lage bål utenfor bålplasser • Mat på bål (målet erganger i uka/måneden?) • Vi følger med på dyre- og fuglelivet, og insekter/småkryp i skogen • Vi følger med på endringer i naturen • Plukke gulrot fra kjøkkenhagen
Oktober	<ul style="list-style-type: none"> • Plukke potet fra kjøkkenhagen • Vi lager grønnsakssuppe av egne grønnsaker?(Må vi gjøre det tidligere?) • Lage rognebærgele • Vi følger med på dyre - og fuglelivet • Vi følger med på endringer i naturen • Mat på bål eller samling rundt bålet (målet erganger i uka/måneden?)
November	<ul style="list-style-type: none"> • Vi følger fuglelivet på vinteren, er det fortsatt noen fugler her? • Vi følger med på dyrelivet i skogen • Vi følger med på endringer i naturen • Mat på bål eller turer med samling rundt bålet (målet erganger i uka/måneden?)
Desember	<ul style="list-style-type: none"> • Vi lager julemat til julefrokost? • Vi følger med på dyre- og fuglelivet i skogen • Vi følger med på endringer i naturen • Mat på bål eller turer med samling rundt bålet (målet erganger i uka/måneden?) • Lage pepperkaker og andre julekaker og kjeks • Sesong for skrei; kjøpe hel skrei?
Januar	<ul style="list-style-type: none"> • Mat på bål eller turer med samling rundt bålet (målet erganger i uka/måneden?)

Februar	<ul style="list-style-type: none"> • Vi lager fuglemat • Vi snekrer fuglekasser • Vi følger med på dyre- og fuglelivet i skogen • Mat på bål eller turer med samling rundt bålet (målet erganger i uka/måneden?)
Mars	<ul style="list-style-type: none"> • Vi følger med på dyre- og fuglelivet i skogen • Såing av urter og grønnsaker inne • Vi følger med på endringer i naturen • Mat på bål eller turer med samling rundt bålet (målet erganger i uka/måneden?) • Påske; lage mat av egg
April	<ul style="list-style-type: none"> • Plukke nye brennesleskudd og lage brenneslesuppe • Vi starter med soveturer for Grevlingene? • Vi følger med i fuglekassene jevnlig • Vi følger med på dyre- og fuglelivet • Vi går på insekt- og småkrypjakt • Slutt på båltenning uten angitte bålplasser fra 15.april. • Vi følger med på endringer i naturen • Mat på bål eller stormkjøkken (målet erganger i uka/måneden?) • Sørge for nye avlinger i kjøkkenhagen
Mai	<ul style="list-style-type: none"> • Vi følger med på dyre- og fuglelivet • Vi går på insekt og småkrypjakt • Vi følger med i fuglekassene jevnlig • Vi starter med soveturer for Knøttene, målet er at alle skal sove ute 2 ganger hver før sommerferien? • Vi følger med på endringer i naturen • Vi går på humle - og sommerfugljakt • Vårtur for Grevlingene • Mat på bål eller stormkjøkken (målet erganger i uka/måneden?)
Juni	<ul style="list-style-type: none"> • Sommer=is; barna lager egne is av saft/juice/smoothie og bær • Vi følger med på dyre- og fuglelivet • Vi går på Insekt- småkrypjakt • Vi følger med i fuglekassene • Båtturer for Grevlingene fra 1. juni • Mat på bål eller stormkjøkken (målet erganger i uka/måneden?)

- Jevnlige besøk i kjøkkenhagen for å se på spirer, luke litt og til slutt smake
- Lottospill Mons og Mia
- Småkryp og insektjakt i «Barnas hage»

- Utstyr; lupe, insektglass, hvite pappkopper, spader, terrarium
- Fôring og stell av høner og kaniner
- Besøke Mattisrud, Tangen dyrepark og Jønsberg
- Lage bondegård i skogen
- Turer i nærmiljøet:
 - Ned til Mjøsa
 - Ottestadstien
 - Vikastien
 - Utvandrermuseet
 - Sjørøverskuta ved Utsikten – der er det bål plass
 - Stranda nede ved båten – der er det bål plass
 - Trollparken – der er det bål plass
 - Turer
 - med tenning av bål med noe varmt i koppen, samling og/eller mat på bål
- Turer til andre områder som vi når med vogn, sykkel, maxitaxi eller buss.
- Dramatisering av eventyr
 - Ta med konkreter ut i skogen og/eller bruk materiale vi lager og/eller finner på tur.
- Lese bok på tur
- Båtturer for Grevlingene
- Mat på bål
- Mat på stormkjøkken
- Bake
- Handle hos lokale forhandlere
- Mange matvarer har bilder på emballasjen som viser hvor den kommer fra;
 - Melkekartongen viser kuer.
 - Havregrynpakken viser havreaks i åker
 - Soft flora-pakken viser Rapsblomster
- Lukte/smake/føle/høre/se-aktiviteter hvor dyr, grønnsaker, frukt, bær og krydder inngår
- Formingsaktiviteter hvor mat og matvarer inngår; f. eks. potet og epletrykk
- Tilgjengelige plastdyr som vi kan ta i, leke med, og snakke rundt
- Besøke gårder
- Studere is og snø i samlinger
- Vi er på jakt etter spor og sportegn jakt hele året

- Vi lager kongledyr
- Fortelle og dramatisere eventyr;
 - Rødhette og ulven
 - Gullhår og de tre bjørnene
 - Skinnvotten
 - Bjørnen og reven - hvorfor bjørnen er stubbrumpet.
 - Ulv, ulv
- På dyrejakt i skogen; vi setter opp bilder av dyr i skogen.
- Vi lager fuglemat; sender med noe hjem og heger opp på føringsplassen ved småbarn
- Snekre fuglekasser
- Bruke stoff-fuglene i samling og/eller med på tur i skogen
- Gå på fuglejakt i nærområdet
- Lytte til fuglesang
- Følge og studere fuglespor
- Rengjøre og følge med i fuglekasser og perleuglekasse
- Studere fulgelivet på Mjøsa
- Insekt og småkryp jakt i nærområdet
- Lage terrarier ute i skogen og ta med tilbake til barnehagen
- Studere insekter og småkryp i insektglass og med lupe

Veiledende årshjul storbarn

Måned	Innhold
August	<ul style="list-style-type: none"> • Innkjøring - tilvenning nye barn - bli kjent med • Turer i nærmiljøet i mindre grupper • Båtturer i åkersvika • Vi følger med på dyre, insekts og fuglelivet i skogen • Tømming av fuglekasser • Høste og smake fra kjøkkenhagen • Høste bringebær og lage saft/syltetøy • Utefrokoster
September	<ul style="list-style-type: none"> • Temaarbeid tilknyttet uteliv • Mini-maurtua starter opp • Turer i nærmiljøet og lengre turer for å undersøke andre miljøer • Innhøsting av gulrot fra kjøkkenhagen • Vi plukker plommer fra treet i hagen • Fra 15. september kan det tennes bål utenfor bål plass • Vi lager mat på bål • Vi følger med på endringer i naturen • Utefrokoster • Snekre fuglekasser
Oktober	<ul style="list-style-type: none"> • Mini-maurtua • Temaarbeid tilknyttet uteliv • Turer i nærmiljøet og lengre turer for å undersøke andre miljøer • Vi følger med på endringer i naturen • Vi lager mat på bål • Potetplukking • Utefrokoster • Snekre fuglekasser
November	<ul style="list-style-type: none"> • Mini- maurtua • Temaarbeid tilknyttet uteliv • Juleforberedelser - vi lager julehemmeligheter • Vi lager fuglemat • Vi lager mat på bål • Vi følger med på fuglelivet i skogen og i barnehagen • Utefrokoster
Desember	<ul style="list-style-type: none"> • Mini-maurtua • Julekalender, pepperkakebaking og julekos • Julefrokost • Sette ut julegrøt til nissene i skogen • Vi pynter juletre i skogen • Vi følger med på fuglelivet i skogen og i barnehagen
Januar	<ul style="list-style-type: none"> • Mini- maurtua

	<ul style="list-style-type: none"> • Temaarbeid tilknyttet uteliv • Aketurer • Vinterdager på idrettsplassen med ski og aking • Vi følger med på dyre og fuglelivet i skogen og i barnehagen • Vi lager mat på bål
Februar	<ul style="list-style-type: none"> • Mini-maurtua • Temaarbeid tilknyttet uteliv • Vinterdager på idrettsplassen med ski og aking • Vi følger med på dyre og fuglelivet i skogen og i barnehagen • Aketurer • Vi lager mat på bål
Mars	<ul style="list-style-type: none"> • Mini-maurtua • Temaarbeid tilknyttet uteliv • Forkultivering av planter til kjøkkenhage «fra jord til bord» • Vi følger med på endringer i naturen og ser nytt liv komme til • Vi følger med på dyre og fuglelivet i skogen og i barnehagen
April	<ul style="list-style-type: none"> • Mini-maurtua • Temaarbeid tilknyttet uteliv • Forkultivering av planter til kjøkkenhagen «fra jord til bord» • Ikke lov å tenne bål foruten om angitte bålplasser etter 15. april. • Vi lager mat på stormkjøkken eller bål på angitte plasser • Vi følger med på endringer i naturen - nytt liv spirer til • Besøke froskedammen på IIseng
Mai	<ul style="list-style-type: none"> • Mini-maurtua • Direktesåing og utplanting i kjøkkenhagen. Forberedelser med gjødsling, lusing og bearbeiding av jord. Vi bruker fiberduk dersom det er kaldt om nettene. «fra jord til bord» • Utefrokoster • Vi besøker froskedammen på IIseng • Vi lager mat på stormkjøkken eller bål på angitte plasser • Besøke Jønsberg landbruksskole • Vi lager insekts feller og undersøker insekt og småkryp • Vi følger med på endringer i naturen • Vi går på blomsterjakt og lærer oss navnene på de ulike artene
Juni	<ul style="list-style-type: none"> • Mini-maurtua • Følge urte og grønnsakenes utvikling i kjøkkenhagen, vi vannet og luker ut ugress. «fra jord til bord» • Utefrokoster • Vi lager mat på stormkjøkken, grill eller bål på angitte plasser • Badeturer/strandturer • Båtturer i åkersvika • Vi lager insekts feller og undersøker insekt og småkryp • Vi følger med på endringer i naturen • Vi følger med i fuglekassene • Vi går på blomsterjakt og lærer oss navnene på de ulike artene

- Sommerturer

Klær og utstyr

Generelt:
Vi trenger skiftetøy, sjekk hva som er på hylla i ny og ne. Fyll gjerne på litt ekstra. Sjekk at votter, luer og sokker er på plass hver dag, og at dette er rent/tørt. Navning av tøy er viktig! Sjekk ofte om det er noe som er for lite eller ødelagt. Glidelåser og strikken under buksebeina på dress eller regntøy er spesielt viktig.
Når det er regnvær trenger barna:
Regnbukse. Regnjakke. Gummistøvler. Hette (som kan løsnes med knapper, eller sydvest.
Når det er vått og kaldt trenger barna:
Ullundertøy (bukse, genser og ullsokker). Hals/buff og lue, eller lue med hals. NB: Skjerf er ikke tillatt av sikkerhetshensyn. Regnvotter med fôr (minimum 2 par). Evt. fleece-regntøy. Dockboots/cherrox. NB: Gummistøvler med ullsokk anbefales ikke pga dårlig isolering. Ullbukse og ullgenser (evt. fleece, men dette varmer ikke så godt under tynt regntøy).
Når det er kuldegrader trenger barna:
Ullundertøy (bukse og genser). Ullbukse og ullgenser (eller fleece. OBS: Fleece tøy er ofte kaldere enn ull). Hals og lue, eller lue med hals. Varme votter (minimum 2 par). Fóret vinterdress. Vintersko (obs: viktig at de er riktig størrelse, og at de holder kulde/fukt ute).
På våren og høsten trenger barna:
Parkdress. Utejakke. Gummistøvler. Regntøy. Tynn lue og pannebånd. Tynn hals/buff. Ull/fleece.
Sommertid trenger barna:
Solhatt/caps hvis ønskelig (veldig lurt for de minste). Solbriller hvis ønskelig. Lette sommersko som er egnet til barnehage-lek (joggesko og sandaler). Shorts og t-skjorte eller sommerkjole. Truseskift/badebukse på hylla til bading i vannspreder på de varmeste dagene.
Utstyr til soving:
Vogn (sjekk at bremsen osv. er i orden). Myggnett. Kattenett. Regntrekk.

Sele.

Dyne/teppe, pute osv. Voksipose til kalde dager.

Evt. smokk og kosedyr.

Annet:

Bleiebarn må ha med bleier selv. Vanlige teip-bleier, ikke Up & Go.

Evt. spesialkremer utover det barnehagen bruker (stillekrem, solkrem osv.)

Drikkeflasker på småbarn.

Sekk som er god å bære på tur (OBS! justerbare reimer, og støtteseler).

Grevlingene trenger asjett og bestikk til utebruk.

Utstyrliste til insektjakt i skogen

- Vi må ha med oss telleliste for utstyret vi har med oss, så vi vet at alt blir med tilbake etter turen.
- Spader
- Bøtter
- Hvite pappkopper/yoghurtbeger
- Hvite isbokser
- Hvit plast-duk. Den er fin å legge de insektene og småkryp vi finner på duken for å kunne studere de nærmere. Du kan også riste grener på bartrær over duken. Da dukker det opp mye spennende.
- Terrarium
- Det kan også være gøy å lage insektfeller på et område i skogen.

Utstyrliste til barnas hage

- Fire blomsterkasser, med forskjellige høyder?
- Blomsterjord
- Osv.
- Mini-drivhus?
- Plantekasser til å plante frøene inne først.
- Grønnsakshagen;

Forslag til hva vi kan så; gulrøtter, sukkererter, poteter, tomater, jordbær, salat, reddik, ringblomst.

- Urtehagen;

Forslag til hva vi kan så; rosmarin, oregano, basilikum, mynte, koriander, sitronmelisse, gressløk, persille

- Blomsterhagen;

Forslag til hva vi kan så/plante; isop (krydder), lavendel (krydder), tyrihjel, revebjelle, prydløvemunn.

Oppskrifter

- www.turmat.no
- Naturen som læringsarena
https://mhfa.no/contentassets/9f06c2fb336f40518cf982ac40d14d75/naturen_som_laeringsarena.pdf
 - På bålet:
 - Lompe med ost og skinke i folie
 - Fullkorn tacolefse med ost og skinke i folie
 - Dobbeltdekkere med ketchup, ost og kjøttpålegg
 - Vafler
 - Popcorn
 - På stormkjøkken:
 - Stekte fiskekaker i lompe m/ketchup og grønnsaker
 - Lapper
 - Pannekaker
 - Omelett
 - På takka:
 - Havrelapper
 - Bananlapper
 - Flatbrød
 - Sveler
- Pannekaker/lapper på flaske
 - Ha med diverse tilbehør, sukker, syltetøy, bacon, ost
- Pølser
- Suppe på bål
 - Grønnsakssuppe, kutt opp diverse grønnsaker og poteter i terninger. Varm olje i en kasserolle og ha i grønnsakene, kan også tilsette noe kjøtt av eget valg for mer næring. Brun dette litt sammen før en tilsetter vann og poteter. Kok til det er mørt og smak til med salt og pepper.
- Wok på bål
 - Lag en blanding av biter av grønnsaker og kjøtt som stekes i smør eller olje og tilsett krydder etter egen smak.
- Mat i folie
 - Ostesmørbrød
 - Fisk

- Baggetters
- Eplebåter med kanel
- Omelett med diverse
- Burger
- Pinnebrød
 - Bland sammen hvetemel, salt, sukker og bakepulver, tilsett olje og vann og rør sammen til en glatt deig. Ha litt olje rundt i deigen og legg den i en brødpose eller boks. Tvinn deigen rundt pinner, stek de over glørne og snu pinnene ofte.
- Banan med sjokolade
 - Lag et snitt i bananen. Fyll snittet med sjokoladebiter. Pakk bananen i folie og stek den i glørne i 5-10 minutter. Den er ferdig når sjokoladen er helt smeltet.
- Appelsin-kake
 - Skjær av toppen på appelsinen og bruk som lokk etterpå. Skrap ut appelsinkjøttet. Fyll appelsinen ca. halvfull med sjokoladekakedeig. Sett på lokket og pakk inn appelsinen i aluminiumsfolie. Stekes på glørne i ca. 20-25 minutter.

Utstyrliste for soveturer

- Kos/bamse og smokk
- Tarper
- Soveposer
- Liggeunderlag
- Skinn
- Ullpledd

Bøker

- Larven Aldri Mett
- Humlenes blomsterbok
- Lillesøster og kaninen
- Dyra på gården
- Hva sier du ku?
- Hva kan du høne?
- Ludde bøkene
- Diverse kokebøker
- Sportegn fra dyr
- Den lille musa leter etter en venn
- Ludde bøkene
- Gruffalo
- Håndbøker om fugler
- Jeg er ikke trøtt!
- Jeg er ikke søt!
- Barnas fuglebok
- Den veldig travle edderkoppen
- Den lille larven aldrimett
- Håndbøker om insekter og småkryp

Sanger

- Grønnsakspisesangen
- Blomster små
- Brynjulf Bie
- Ta en potet
- Bæ, bæ lille lam
- Alle killebukkene
- Lille kattepus
- Det satt to katter på et bord
- Med krøllet hale
- Lille bukken Bruse
- Nøffenøff og nøffeno
- Per Olsen hadde en bondegård
- Å jeg vet en seter
- Pål sine høner
- Hanen stend på stabburshella
- En liten kylling
- Lille trille
- Kyllingen
- Helene Harefrøken
- Hva sier den kua?
- Fola, fola blakken
- Ride, ride, ranke
- Reven, rotta og grisen
- Regndråper faller fra skyene
- Det snør det snør
- Mikkell rev
- Bjørnen sover
- Helene harefrøken
- Lille hasse hare
- Sanger fra Hakkebakkeskogen
- Nøtteliten

- Reven, rotta og grisen
- Spurvelurven
- Du og jeg og dompaperen
- Når kråkene klapper takten
- Fløy en liten blåfugl
- Alle fugler
- Jeg gikk en tur på stien
- Lille måltrost
- Når kråkene klapper takten
- Hysj, kan du høre
- Lille petter edderkopp
- Så rart

Eventyr

- Pannekaka
- De tre små griser
- Geitekillingen
- De tre bukkene Bruse
- Hanen og katten
 - Rødhette og ulven
 - Gullhår og de tre bjørnene
 - Skinnvotten
 - Bjørnen og reven - hvorfor bjørnen er stubbrumpet.
 - Ulv, ulv
-

NYTTIGE NETTSTEDER